

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ- АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
БАЛАЛАРДЫ ЕРТЕ ДАМУЫ ИНСТИТУТЫ**



**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ
БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ
БУЛЛИНГА В ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ**

Астана 2026

*Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Балаларды ерте дамыту институты базасында әзірленген*

Мектепке дейінгі ұйымдарда буллингтің алдын алу бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар – Астана, 2026. – 73 бет.

Пікір берушілер:

Сақтағанов Б. К., PhD доктор
Бектурганова Г. К., меңгеруші
Унгарова А. К., әдіскер

Аталған әдістемелік ұсынымдар мектепке дейінгі ұйымдарда буллингтің алдын алу бойынша жүйелі жұмысты ұйымдастыруға бағытталған. Құжатта профилактиканың нормативтік құқықтық негіздері, мектепке дейінгі жаста буллингтің байқалу ерекшеліктері ашып көрсетілген, сондай-ақ профилактикалық жұмыстың мақсаты, міндеттері мен қағидаттары айқындалған.

Әдістемелік ұсынымдар педагогтерге арналған практикаға бағытталған материалдарды, оның ішінде балалармен жұмыс жүргізудің негізгі бағыттарын, буллинг жағдайлары анықталған кезде әрекет ету алгоритмдерін, ата-аналармен өзара әрекет ету нысандары мен қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз етуде басшының рөлін қамтиды. Балалардың эмоционалдық интеллектісін дамытуға және ұжымда мейірімді қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыруға ерекше назар аудару қажет екені айтылған.

Материалдарды агрессивті мінез-құлықтың алдын алу, психологиялық жайлы орта құру және әрбір баланың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету мақсатында мектепке дейінгі ұйымдардың басшылары, әдіскерлері, педагог-психологтары мен тәрбиешілері және жалпы білім беретін мектептердің, лицейлер мен гимназиялардың мектепалды сыныптарының педагогтері қолдана алады.

Әдістемелік ұсынымдар ҚР ОАМ Балаларды ерте дамыту институтының Ғылыми-әдістемелік кеңесінде қаралып, ұсынылған (2026 жылғы 13 мамырдағы № 5 хаттама).

Балаларды ерте дамыту институты, 2026 ж.

ТҮСІНДІРМЕ ЖАЗБА

Мектепке дейінгі ұйымдарда буллингтің алдын алу бойынша әдістемелік ұсынымдар балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау, сондай-ақ қауіпсіз және жайлы білім беру ортасын қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру мақсатында әзірленді.

Аталған әдістемелік ұсынымдарды әзірлеудің өзектілігі мектеп жасына дейінгі балалар арасында агрессивті мінез-құлық көріністерінің ерте алдын алу, оларда сындарлы өзара әрекет ету дағдыларын қалыптастыру және балалар ұжымында зорлық-зомбылыққа жол бермеу қажеттілігімен байланысты.

Мектепке дейінгі жас — әлеуметтік-коммуникативтік дағдыларды, эмоционалды интеллект пен мінез-құлықты қалыптастыруға қолайлы кезең. Осы кезеңде баланың айналасындағылармен өзара әрекет ету негіздері қаланады, сондықтан уақтылы профилактикалық жұмыс жүргізу агрессивті мінез-құлық түрлерінің дамуына және жәбірленудің құрбаны болуға жол бермейді.

Әдістемелік ұсынымдар мектепке дейінгі ұйымдардың педагогтеріне арналған және:

- педагогтерде буллинг белгілерін тану бойынша құзыреттіліктерді қалыптастыруға;
- топтарда жүйелі профилактикалық жұмысты ұйымдастыруға;
- балалардың зорлық-зомбылықсыз қарым-қатынас жасау және эмоцияларын басқару дағдыларын дамытуға;
- ата-аналармен (заңды өкілдермен) тиімді өзара әрекет етуге;
- буллинг жағдайларына уақтылы назар аударуды қамтамасыз етуге бағытталған.

Әдістемелік ұсынымдар мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктерін, мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиелеу-білім беру процесінің ерекшеліктерін ескереді және әрбір баланың қауіпсіздігін сақтау, оны құрметтеу және қолдау қағидаттарына негізделген дамытушы ортаны ұйымдастыруға бағытталады.

Әдістемелік ұсынымдардың практикалық маңыздылығы оларды педагогтердің күнделікті қызметінде қолдануына, мектепке дейінгі ұйымның жылдық жұмыс жоспарына енгізуге, сондай-ақ профилактикалық іс-шаралар мен консультацияларды өткізу кезінде қолдануына мүмкіндік береді.

Аталған әдістемелік ұсынымдарды енгізудің күтілетін нәтижесі балалар ұжымдарында жанжалдасу жағдайларының деңгейін төмендету, буллингтің алдын алу мәселелерінде педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерін арттыру, балаларда оң әлеуметтік мінез-құлықтың тұрақты дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

НОРМАТИВТІК ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Әдістемелік ұсынымдар Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес әзірленді және баланың құқықтарын қорғауды, қауіпсіздігі мен мектепке дейінгі ұйымның білім беру ортасында әл-ауқатын қамтамасыз етуге бағытталған.

Әдістемелік ұсынымдардың нормативтік құқықтық негіздерін:

- кәмелетке толмағандардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға бағытталған «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі;

- ҚРҰ 2026 жылғы 29 қаңтардағы № 56 қаулысымен бекітілген «Қазақстан балалары» тұжырымдамасы;

- әрбір баланы физикалық және психикалық зорлық - зомбылықтың барлық түрлерінен қорғау құқығын бекітетін «Білім туралы», «Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңдары;

- профилактикалық жұмысты ұйымдастыруға, білім беру ұйымдарында буллинг жағдайларын анықтауға және оларға ден қою тәртібіне бірыңғай талаптарды айқындайтын Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығымен бекітілген «Баланы жәбірлеудің (буллинктің) профилактикасы қағидалары» құрайды.

Бұйрыққа сәйкес буллинг (баланы жәбірлеу) ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалана отырып, кибербуллинкті қоса алғанда, баланы қудалауға, қорқытуға және зиян келтіруге бағытталған қорлау сипатындағы жүйелі (екі немесе одан көп) әрекеттер ретінде айқындалады. Буллинктің негізгі белгілері — әрекеттердің қайталануы, олардың қасақана жасалу сипаты, қатысушылар арасында күштер теңсіздігінің болуы және психологиялық немесе физикалық зиян келтіру.

Буллинг физикалық агрессияны (соққылар, итерулер, мүлікке зиян келтіру), вербальды көріністерді (тіл тигізу, мазақ ету, қорқыту), әлеуметтік оқшаулануды (елемеу, бірлескен әрекеттен шығарып тастау), сондай-ақ цифрлық байланыс құралдарын қолданумен байланысты кибербуллинкті қоса алғанда әртүрлі нысандарда көрінуі мүмкін.

Нормативтік құжаттардың талаптарына сәйкес әрбір білім беру ұйымы қауіпсіз білім беру ортасын ұйымдастыруды, профилактикалық іс-шараларды іске асыруды, балаларда зорлық-зомбылықсыз қарым-қатынас жасау және эмоцияларын басқару дағдыларын дамытуды қамтитын буллинктің алдын алу бойынша жүйелі жұмысты қамтамасыз етуге міндетті. Тәрбиеленушілердің мінез-құлқын бақылау, топтағы психологиялық ахуалды талдау және мамандарды уақтылы хабардар ету арқылы буллинг белгілерін ерте анықтауға ерекше назар аудару қажет.

Буллинг фактілері анықталған жағдайда білім беру ұйымы құқыққа қайшы әрекеттерді болдырмау, барлық тараптардың қатысуымен жағдайды талдау, педагог-психологты тарту, ата-аналарды (заңды өкілдерді) хабардар

ету, сондай-ақ балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру шараларын дереу өткізуге міндетті.

Педагогтер тәрбиеленушілердің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, жайлы психологиялық орта ұйымдастыруға, агрессия жағдайларын уақтылы анықтауға және болдырмауға жауапты. Олардың міндеттеріне ата-аналармен (занды өкілдермен) және мамандармен өзара әрекет ету, сондай-ақ буллингтің алдын алу мәселелері бойынша кәсіби құзыреттілікті үнемі арттыру кіреді.

Буллингтің барлық жағдайлары белгіленген тәртіппен міндетті түрде тіркелуі қажет. Мектепке дейінгі ұйымда профилактикалық іс-шаралардың есебін жүргізу, бақылаудың, әңгімелесу мен консультациялардың нәтижелерін ресімдеу қажет. Әкімшілік нормативтік құжаттар талаптарының сақталуын және профилактикалық жұмыстың ұйымдастырылуын бақылауды жүзеге асыруы тиіс:

– «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы» (бұдан әрі-Үлгілік бағдарлама) Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 12 тамыздағы №499 бұйрығы.

Үлгі бағдарламаның мазмұны мыналарды көздейді:

- қоғамда, ұжымда мінез-құлық нормалары мен ережелері туралы түсініктерді қалыптастыру. Мектеп жасына дейінгі балаларды бір-бірімен амандасуға, өтініш білдіруге, алғыс айтуға үйрету, бұл вербалды агрессия көрсету тәуекелдерін төмендете отырып, сыйластық қарым-қатынастың негізін қалайды;

- табиғатқа және тіршілік иелеріне қамқорлық танытуға тәрбиелеу арқылы буллингке қарама-қайшы ұғым болып табылатын эмпатияны (басқаның көңіл-күйін түсіне білу, жанашырлық таныту) жанама түрде қалыптастырады;

- мәдени мінез-құлық ережелерін меңгерту, келісе білуге және жанжалдарды айқай-шу мен төбелессіз шешуге үйрету, сондай-ақ құрдастарымен олардың ерекшеліктеріне қарамастан мейірімді қарым-қатынас жасау дағдыларын дамыту;

- топта және серуенде қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру, сондай-ақ ересектің көмегіне жүгіне білу (буллингтің ықтимал құрбаны болу үшін маңызды дағды).

Аталған нормаларды іске асыру баланың құқықтары мен мүдделерінің басымдығы, зорлық-зомбылықтың кез келген нысандарына жол бермеу, құпиялылық, тәрбиелеу - білім беру процесіне қатысушылардың жеке көзқарасы мен жүйелі өзара әрекет ету қағидалары бойынша жүзеге асырылады.

Осылайша, нормативтік құқықтық база мектепке дейінгі ұйымдарда буллингтің алдын алудың бірыңғай тәсілін қамтамасыз етеді, тәрбиелеу-білім беру процесіне қатысушылардың міндеттерін айқындайды және әрбір баланың дамуы үшін қауіпсіз және қолдаушы орта ұйымдастыруға ықпал етеді.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТА БУЛЛИНГТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазақстанда балалардың басым бөлігі күн сайын мектепке дейінгі ұйымдарға барады, осыған байланысты олардағы қауіпсіз жағдайларға ерекше назар аударылады.

2022 – 2025 жылдары Қазақстанның білім беру ұйымдарында балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған нормативтік, ұйымдастырушылық және техникалық шаралардың кешенді жүйесі қалыптасты.

Мектепке дейінгі ұйымдар жедел басқару орталықтарына қосылған заманауи бейнебақылау камераларымен, дабыл түймелерімен, лицензияланған күзетпен, кіруді бақылау және басқару жүйелерімен қамтамасыз етілген.

Мектепке дейінгі ұйымдардың қауіпсіздік жүйелерімен жарактандырылғанына қарамастан, мектепке дейінгі ұйымдарда балаларға қатыгездік көрсету, жәбірлеу (буллинг) жағдайлары кездеседі.

Балалардың психикалық, эмоционалдық және әлеуметтік даму деңгейіне байланысты мектепке дейінгі жаста буллингтің өзіндік ерекшеліктері бар. Баланы жәбірлеу жиі саналы және тұрақты сипатта болатын мектеп жасынан айырмашылығы — балабақшада агрессияның көріністері көбінесе жағдайға байланысты, ырықсыз түрде пайда болады және қарым-қатынас пен өзін-өзі басқару дағдыларының жеткіліксіз қалыптасуымен байланысты.

Мектепке дейінгі жас — жеке тұлғаның белсенді қалыптасу, эмоционалды саланың даму, негізгі әлеуметтік дағдылар мен мінез-құлық нормаларының қалыптасу кезеңі. Дәл осы кезеңде балалар құрдастарымен өзара әрекет етуді, эмоцияларын білдіруді, жанжалдарды шешуді және өзгелердің сезімдерін түсінуді үйренеді. Мақсатқа бағытталған педагогикалық қолдау мен жайлы орта болмаған жағдайда агрессивті мінез-құлықтың жекелеген түрлері буллингке ұқсас тұрақты үлгілерге айналуы мүмкін.

Мектепке дейінгі ұйым жағдайында буллинг әртүрлі нысанда көрінуі мүмкін. Ең жиі кездесетіні — физикалық агрессия, оның ішінде балалардың бір-бірін итеруі, ұруы, ойыншықтарын тартып алу, жеке заттарын бұзу. Мұндай әрекеттер көбінесе ресурстар үшін (ойыншықтар, ересектердің назары) бәсекелестік және өзін-өзі бақылау дағдыларының болмауы жағдайларында пайда болады.

Вербалды агрессия лақап ат қою, мазақтау, қорқыту, ренжітетін сөздер қолдану түрінде көрінеді. Балалар айтқан сөздерінің мағынасын әрдайым толық түсінбейтініне қарамастан, мұндай сөздер басқа балаларға айтарлықтай эмоционалды зиян келтіруі және топта жағымсыз психологиялық ахуал қалыптастыруы мүмкін.

Әлеуметтік шеттету баланы бірлескен ойынға қабылдаудан бас тарту, оны елемеу («біз сенімен ойнамаймыз», «сен бізге керек емессің») түрінде көрінеді. Буллингтің бұл түрі қауіпті, өйткені ол баланың топқа тиесілі болу деген негізгі қажеттілігіне әсер етеді және жалғыздық пен өзіне сенімсіздік таныту сезімдерінің қалыптасуына әкелуі мүмкін.

Эмоционалды қысым — қорқыту, өзінің артықшылығын көрсету, айтқанын істету («егер айтқанымды істемесең — сенімен дос болмаймыз»), сондай - ақ вербалды емес тәсілдер арқылы — агрессивті ым-ишара, елемей арқылы көрінуі мүмкін. Мектепке дейінгі жаста мұндай көріністер көбінесе жасырын сипатта болады және педагог тарапынан ерекше назар аударуды талап етеді.

Мектепке дейінгі ұйымда буллингтің пайда болу себептері әртүрлі және олар баланың жеке ерекшеліктерімен, сондай-ақ әлеуметтік ортаның ықпалына байланысты. Негізгі себептердің бірі — әлеуметтік және коммуникативтік дағдылардың жеткілікті деңгейде қалыптаспауы: балалар әлі келісе алмайды, өз сезімдерін сөзбен жеткізе алмайды, өзгенің ұстанымын, пікірін ескермейді.

Ересектердің мінез-құлқына еліктеу айтарлықтай әсер етеді. Балалар отбасында, бұқаралық ақпарат құралдарында және қоршаған ортада байқаған өзара әрекет ету үлгілерін қайталайды. Егер бала агрессивті қарым-қатынастың түрлеріне тап болса, ол мұндай мінез-құлықты құрдастарымен қарым-қатынаста көрсетуі мүмкін.

Отбасылық тәрбиенің ерекшеліктері маңызды фактор болып табылады. Ата-аналардың балаға жеткілікті көңіл бөлмеуі, қаталдық танытуы немесе керісінше шектен тыс еркіндік беретін тәрбие әдістері (*ата-аналар балаға талаптар қоймай, толық еркіндік беру*), отбасындағы жанжалды ахуал агрессивті немесе виктимді мінез-құлықты қалыптастыруға ықпал етуі мүмкін.

Көшбасшылыққа ұмтылу агрессивті мінез-құлық себептерінің бірі болуы мүмкін. Топта әлеуметтік иерархияның қалыптасу процесінде кейбір балалар басқаларға қысым көрсету, мәжбүрлеу немесе шеттетуді қолдана отырып, басымдық танытуға тырысады.

Мектепке дейінгі жаста буллинге қатысушылардың рөлдері (үстемдік етуші, жәбірленуші, бақылаушылар) әлі тұрақты болмайды. Бір бала әртүрлі жағдайларда әртүрлі рөлде көрінуі мүмкін, бұл педагогтен икемді және жеке тәсілді талап етеді.

Балабақшада буллингтің ерекшелігі — балалардың ересектерге тәуелді болуы. Педагог өзара қарым-қатынасты реттеуде, жанжалдардың алдын алуда және мінез-құлық нормаларын қалыптастыруда негізгі рөл атқарады. Топтағы психологиялық ахуал көбінесе оның кәсіби ұстанымына, зейінділігіне және уақтылы араласуына байланысты.

Осы жас кезеңінде буллинг жиі жағдаяттық сипатта болатынын және оны түзету мүмкін екенін ескеру маңызды. Уақтылы педагогтің ықпал етуі, балаларда жанашырлық таныту, ынтымақтастық және өзін-өзі басқару дағдыларын дамыту арқылы агрессивті мінез-құлық қалыптасуының алдын алуға болады.

Осылайша, мектепке дейінгі жаста буллингтің көріну ерекшеліктерін түсіну педагогтерге қауіп-қатерлерді уақтылы анықтауға, профилактикалық

жұмысты сауатты ұйымдастыруға және әрбір баланың жеке тұлғасының үйлесімді дамуына жағдай жасауға мүмкіндік береді.

ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Мектепке дейінгі ұйымдарда буллингтің алдын алу — психологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге, балалардың эмоционалдық саулығын сақтауға және оларда оң әлеуметтік тәжірибені қалыптастыруға бағытталған тәрбиелеу-білім беру процесінің маңызды бағыты болып табылады.

Профилактикалық жұмыстың **мақсаты** — баланың жеке басын құрметтеу, әрбір тәрбиеленушінің жеке ерекшеліктерін ескеру және зорлық-зомбылық пен агрессияның кез келген түріне мүлдем төзбеушілік қағидаттарына негізделген қауіпсіз, психологиялық жайлы білім беру ортасын ұйымдастыру.

Мақсатқа қол жеткізу келесі **міндеттерді** жүйелі және кешенді іске асыруды талап етеді:

1. Балаларда достық қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру.

Негізгі міндеттердің бірі — балаларды құрдастарымен сындарлы өзара қарым-қатынас жасауға үйрету. Осы жұмыс аясында тәрбиеленушілерде келісу, бөлісу, кезекті сақтау, басқалардың қызығушылықтарын ескеру, жанжалдарды зорлық-зомбылықсыз шеше білуі қалыптасады. Педагог балалардың сөйлеуді қарым-қатынастың негізгі құралы ретінде қолдану дағдыларын дамытуға ықпал етіп, өтініштерін, бас тарту мен эмоцияларын әлеуметтік қолайлы түрде білдіруге үйретеді. Топта өзара әрекет ету ережелерін қалыптастыру және оларды күнделікті әрекетте бекітуге назар аудару қажет.

2. Эмоционалды интеллектті дамыту.

Балаларда өз эмоцияларын және басқа адамдардың эмоцияларын тану, олардың көріну себептерін түсіну және өз мінез-құлқын басқару қабілетін дамыту профилактиканың маңызды бағыты болып табылады. Педагог эмпатияны, жанашырлық таныту мен қолдау көрсетуді дамытуға бағытталған әрекеттерді ұйымдастырады. Балалар өз әрекеттерінің салдарын сезінуге, құрдастарының сезімдерін түсінуге және өз әрекеттері үшін жауап беруге үйренеді. Эмоционалды интеллекттің дамуы агрессия деңгейін төмендетуге және ұжымда мейірімді қарым-қатынас қалыптастыруға ықпал етеді.

3. Педагогтерді буллингті ерте анықтауға үйрету.

Профилактикалық жұмыстың тиімділігі көбінесе педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерімен байланысты. Осыған сәйкес олардың буллинг белгілері, түрлері және мектепке дейінгі жаста көріну ерекшеліктері туралы хабардар болу деңгейін арттыру маңызды міндет болып табылады. Педагогтер балалардың мінез-құлқын бақылау, талдау, агрессияның жасырын түрлерін анықтау және әлеуметтік оқшаулану дағдыларын меңгеруі тиіс. Сондай-ақ, педагогтердің жанжалды жағдайларға уақтылы ден кою, педагогикалық

тұрғыдан тиімді әсер ету әдістерін қолдану және мамандармен өзара әрекет ету дағдыларын қалыптастыру қажет.

4. Ата-аналармен (заңды өкілдермен) тиімді өзара іс-қимылды ұйымдастыру.

Буллингтің алдын алу отбасының белсенді қатысуынсыз мүмкін емес. Осы міндеттің аясында ата-аналарды (заңды өкілдерді) буллинктің белгілері, оның пайда болу себептері және бала үшін ықтимал салдарлары туралы хабардар ету қажет. Педагогтер ата-аналарда сындарлы тәрбие дағдыларын қалыптастыруға, агрессивті мінез-құлықтың алдын алуға және баланы қолдауға бағытталған консультациялар, әңгімелесу, ата-аналар жиналыстарын өткізуі қажет. Отбасы мен мектепке дейінгі ұйым арасындағы тәрбие мен өзара іс-қимылға бірыңғай тәсілді қалыптастыруға ерекше назар аудару.

5. Агрессия және буллинг жағдайларына жедел ден қоюды қамтамасыз ету.

Маңызды міндет – агрессивті мінез-құлық фактілері анықталған жағдайда нақты іс-қимыл алгоритмін құру. Педагог зорлық-зомбылықтың кез-келген көріністеріне дереу ден қоюы, жанжалды жағдайлардың алдын алуы және олардың өршуіне жол бермеуі тиіс. Әкімшілікті және ата-аналарды (заңды өкілдерді) уақтылы хабардар ету, педагог-психологты тарту, сондай-ақ жағдайға қатысушылармен жұмыс жүргізу ұйымдастырылады. Жедел және дұрыс әрекет ету теріс салдарды барынша азайтуға және мұндай жағдайлардың қайталануын болдырмауға мүмкіндік береді.

Көрсетілген міндеттерді іске асыру кешенді және тұрақты негізде жүзеге асырылғанда, профилактикалық іс-шараның тиімділігі артады. Осы бағыттағы жүйелі жұмыс балаларда қауіпсіз мінез-құлық үлгілерін қалыптастыруға, әлеуметтік құзыреттілікті дамытуға және мектепке дейінгі ұйымда жайлы психологиялық ахуал орнатуға ықпал етеді.

Осылайша, буллинг профилактикасының мақсаты мен міндеттері тек жағымсыз көріністердің алдын алуға ғана емес, сонымен қатар баланың тұлғасын жан-жақты дамытуға, оның бойында құрмет көрсету, ынтымақтастықта болу және өзара көмек көрсету сияқты құндылықтарды қалыптастыруға бағытталады.

ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ҚАҒИДАТТАРЫ

Мектепке дейінгі ұйымда буллинктің алдын алу тәрбиелеу-білім беру процесіне қатысушылар жұмысының мазмұнын, нысандары мен әдістерін айқындайтын қағидаттар негізінде жүзеге асырылады. Осы қағидаттарды сақтау профилактикалық қызметтің жүйелілігін, тиімділігі мен тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Зорлық-зомбылыққа (буллинге) мүлдем төзбеушілік қағидаты

Бұл қағидат зорлық-зомбылықтың, агрессияның және баланың жеке басын қорлаудың кез келген түрлерінен, олардың көріну деңгейіне қарамастан, мүлдем бас тартуды көздейді. Педагогикалық тәжірибеде бұл

агрессивті мінез-құлықтың бірде-бір көрінісі назардан тыс қалмауы немесе балалардың жас ерекшеліктерімен ақталмауы тиіс дегенді білдіреді Педагог тәрбиеленушілерде ренжітуге, қорлауға, ойыннан шеттетуге және теріс өзара әрекеттің басқа түрлеріне жол бермеу туралы нақты түсінік қалыптастыруы қажет. Топта құрмет көрсетуге, мейірімділікке және қолдауға негізделген бірыңғай мінез-құлық ережелері белгіленеді және сақталады. Ересектер зорлық-зомбылықсыз қарым-қатынастың және әрбір балаға әділдікпен қараудың жеке үлгісін көрсетуі тиіс.

Профилактиканың жүйелілігі мен жиілігі қағидаты

Профилактикалық жұмыс эпизодтық емес, жоспарлы әрі үздіксіз сипатта болуы керек. Буллингтің алдын алу бойынша іс-шаралар мектепке дейінгі ұйымның жылдық жұмыс жоспарына енгізілуі және оқу жылы бойы іске асырылуы қажет. Профилактикалық іс-шараларды кемінде тоқсанда бір рет өткізу ұсынылады, алайда мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту тәжірибесінде олар күнделікті ұйымдастырылған іс-әрекетке кіріктіріледі: режимдік сәттер, ойын, еңбек әрекеті, балалармен қарым-қатынас жасау және басқалар. Жүйелілік жұмыс түрлерінің ретін, сабақтастығын және өзара байланысын, сондай-ақ олардың тиімділігін тұрақты талдауды көздейді.

Өзара ынтымақтастық қағидаты

Буллингтің тиімді профилактикасы мектепке дейінгі ұйымның барлық педагогтерінің өзара әрекет етуі жағдайында ғана мүмкін болады. Тәрбиеші, педагог-психолог, әкімшілік қажет болған жағдайда басқа мамандар (әлеуметтік педагог, логопед) агрессия көріністерін анықтау, алдын алу және түзету жұмыстарына бірлесіп қатысады. Тәрбиеші тәрбиелеу-білім беру процесін күнделікті бақылауды және ұйымдастыруды жүзеге асырады, психолог диагностика жүргізеді, консультация береді және түзету шараларын жүргізеді, әкімшілік ұйымдастырушылық жағдайлар мен бақылауды қамтамасыз етеді. Педагогтердің өзара іс-қимылы ақпарат алмасу, әрекеттерді келісу және проблемаларды шешудің бірыңғай тәсілдері негізінде құрылады.

Жедел әрекет ету қағидаты

Буллингтің кез-келген белгілері педагог тарапынан жедел араласуды қажет етеді. Бұл қағидат агрессивті мінез-құлық анықталған кезде жағдайды кейінге немесе елеусіз қалдырмай дереу әрекет етуді көздейді. Педагог жағымсыз әрекеттерді тоқтатуға, барлық қатысушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, болған жағдайдың себептерін анықтауға және мұндай жағдайлардың қайталануын болдырмау үшін шаралар қабылдауға міндетті. Ересектің әрекеті сабырлы, әділ және педагогикалық тұрғыдан негізделген, агрессия мен айыптаусыз болуы маңызды. Дер кезінде араласу жанжалдың өршуіне жол бермейді және жағымсыз мінез-құлық қалыптасуының алдын алады.

Балаларға психологиялық-педагогикалық көмек көрсету қағидаты

Профилактикалық жұмыс тек буллингтің алдын алуды ғана емес, сонымен қатар жағдайға қатысушылардың барлығына уақтылы көмек көрсетуді қамтиды. Қолдау агрессияға ұшыраған балалар мен агрессивті мінез-

құлық көрсететін балаларға көрсетілуі қажет. Жәбір көрген балаларды қорғау, эмоционалды қолдау, қауіпсіздік пен сенімділікті сезінуді қалпына келтіруге көмектесу қамтамасыз етіледі. Агрессия көрсететін балалармен өзін-өзі бақылауды, эмпатияны дамыту, өзара әрекет етудің сындарлы әдістерін меңгерту бойынша жұмыс жүргізілуі тиіс. Педагог-психолог мінез-құлықты түзетуге және әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларды дамытуға бағытталған жеке және топтық жұмыс түрлерін ұйымдастырады. Көмектің маңызды бөлігі ата-аналарға (заңды өкілдерге) кеңес беру және тәрбиелеу әдістерін бірлесіп әзірлеу болып табылады.

Аталған қағидаттарды кешенді іске асыру қауіпсіз білім беру ортасын құруды қамтамасыз етеді, бұл балаларда жағымды мінез-құлық үлгілерін қалыптастыруға ықпал етеді және буллингтің алдын алады.

Профилактикалық жұмыстың қағидаттары мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің қызметін ұйымдастырудың негізі болып табылады және буллингтің алдын алудың мақсатты, жүйелі және нәтижелі іске асырылуын қамтамасыз етеді.

ПЕДАГОГ ЖҰМЫСЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Профилактика (алдын алу)

Мектепке дейінгі ұйымда буллингтің алдын алу педагог қызметінің басым бағыттарының бірі болып табылады және балаларда қауіпсіз әрі сындарлы өзара әрекет ету дағдыларын қалыптастыру бойынша жүйелі, мақсатқа бағытталған жұмысты қамтиды. Жайлы психологиялық орта құру және тәрбиеленушілердің әлеуметтік-эмоционалдық құзыреттіліктерін дамыту арқылы агрессивті мінез-құлықтың пайда болуының алдын алуға ден қою қажет.

Профилактикалық іс-шаралар ұйымдастырылған іс-әрекет аясында, сондай-ақ балалармен күнделікті қарым-қатынас процесінде, режимдік сәттерде, ойын және еркін әрекетте іске асырылады.

Педагогтің күнделікті жұмысы мінез-құлықтың тұрақты нормаларын қалыптастыруға бағытталған және келесі бағыттарды қамтиды:

Топтың ережелерін құру және бекіту маңызды элемент болып табылады. Балалармен бірге «біз бір-бірімізді ренжітпейміз», «біз бір-бірімізге көмектесеміз», «біз бір-бірімен бөлісеміз», «біз жылы сөздер айтамыз» сияқты қарапайым және түсінікті мінез-құлық нормалары тұжырымдалады. Бұл ережелер көрнекілік түрінде әзірленуі керек (плакаттар, иллюстрациялар) және оларды үнемі айтып отыру қажет. Балалардың ережелерді білуі ғана емес, олардың мағынасын түсінуі, сондай-ақ ересектер тарапынан осы ережелердің сақталуын көруі маңызды.

Сыйластық пен достық қарым-қатынасты қалыптастыруға көңіл бөлу ұсынылады. Педагог балаларда адамның сыртқы келбетіне, мінез-құлық ерекшеліктеріне немесе даму деңгейіне қарамастан әрбір адамның құндылығы туралы түсініктерді жүйелі түрде қалыптастыруы керек. Күнделікті әрекетте

мейірімділік танытқан, өзара көмек, қолдау көрсеткен балаларды мадақтау. Барлық тәрбиеленушілерге құрметпен, төзімділікпен және әділ қарайтын педагогтің жеке үлгісі ерекше маңызға ие.

Профилактиканың ажырамас бөлігі **әлеуметтік және эмоционалды** дағдыларды дамыту болып табылады:

- ынтымақтастық дағдылары — бірге жұмыс істей білу, келісу, рөлдерді бөлу, басқалардың пікірін ескеру, нәтижеге бірлесіп қол жеткізу;

- эмпатия — басқа адамның эмоционалды жағдайын түсіну, жанашырлық таныту, қамқорлық пен қолдау көрсету қабілеті;

- өзін-өзі басқару — өзінің эмоциялары мен мінез-құлқын басқару, импульсивті реакцияларды тежеу, сезімдерін әлеуметтік тұрғыдан тиімді тәсілдермен білдіру.

Бұл дағдыларды қалыптастыру біртіндеп жүзеге асырылады және түсіндіруді, көрсетуді, бекітуді, жағымды мінез-құлық танытуға ынталандыруды қамтитын жүйелі жұмысты талап етеді.

Жұмыс нысандары. Профилактикалық қызметте педагогке балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, жұмыстың әртүрлі нысандары мен әдістерін таңдау ұсынылады:

Негізгі нысандардың бірі — **әңгімелесу, өмірлік және ойын жағдаяттарын талқылау**, оның барысында педагог балаларға әртүрлі мінез-құлық үлгілерін түсінуге, агрессияның салдарын және мейірімді қарым-қатынастың маңызын түсінуге көмектеседі. Балаларға түсінікті тілді қолдану, олардың жеке тәжірибелеріне сүйену және өз пікірлерін айтуға ынталандыру маңызды.

Тиімді құралдардың бірі — **көркем шығармаларды (ертегілер, әңгімелер) оқып беру және талқылау**. Кейіпкерлердің бейнелері арқылы балалар мейірімділік пен зұлымдықты ажырата білуге, кейіпкерлердің әрекеттерін талдауға, жанашырлық танытуға және дұрыс мінез-құлық туралы қорытынды жасауға үйренеді. Педагог моральдық-адамгершілік түсініктерді дамытуға бағытталған сұрақтар қояды («Кейіпкер неге бұлай істеді?», «Басқаша қалай әрекет етуге болар еді?»).

Сюжетті-рөлдік ойындар кеңінен қолданылады, онда балалар қарым-қатынастың және өзара әрекет етудің әртүрлі жағдайларын көрсетеді. Ойын барысында олар әлеуметтік рөлдерді меңгереді, жанжалдарды шешуді, эмоцияларын білдіруді және келісуді үйренеді. Педагог ойын әрекеттеріне бағыт береді, қажет болған жағдайда мінез-құлықты түзетеді және өзара әрекет етудің баламалы тәсілдерін ұсынады.

Коммуникативтік және эмоционалды дағдыларды дамытуға бағытталған **қарым-қатынастың ойын тренингтері** ерекше орын алады. Бұл танысу, ұжымды біріктіру, сенімділікті дамыту, басқаны тыңдау және ести білу, өз сезімдерін білдіру жаттығулары болуы мүмкін. Мұндай тренингтер ойын түрінде өткізіледі, бұл олардың мектеп жасына дейінгі балалар үшін қолжетімділігі мен тиімділігін қамтамасыз етеді.

Профилактикалық жұмысты сәтті жүргізудің маңызды шарты — аталған нысандар мен әдістерді жиі және бірізді қолдану. Педагог жүйелі түрде негізгі тақырыптарға оралып, қалыптасқан дағдыларды бекітіп, балалардың мінез-құлқындағы өзгерістерді қадағалап отыруы тиіс.

Сонымен қатар, «Педагог мәртебесі туралы» ҚР Заңына сәйкес педагог білім беру ұйымының басшылығына әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар, оның ішінде білім беру ұйымынан тыс кәсіби қызметіне байланысты өзіне белгілі болған кәмелетке толмағандарға қатысты әрекеттер (әрекетсіздіктер) жасау фактілері туралы (егер бала мектепке дейінгі ұйымға ұрып-соғу белгілерімен келген жағдайда) дереу хабарлауға міндетті.

Осылайша, мектепке дейінгі ұйымда буллингтің алдын алу — балаларда жағымды мінез-құлық үлгілерін қалыптастыруға, эмоционалды құзыреттілікті дамытуға және сенімділік, қауіпсіздік пен өзара сыйластық атмосферасын құруға бағытталған үздіксіз педагогикалық процесті қамтиды. Бұл бағытты іске асыру агрессивті мінез-құлық көріністерінің пайда болу қаупін барынша азайтуға мүмкіндік береді және бала тұлғасының үйлесімді дамуына ықпал етеді.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА БУЛЛИНГТІ ЕРТЕ АНЫҚТАУ

Мектепке дейінгі ұйымда буллингті ерте диагностикалау — оның алдын алудың және дер кезінде араласудың маңызды шарты болып табылады. Жас ерекшеліктеріне байланысты балалар агрессия фактілері туралы тікелей айта алмауы немесе болып жатқан жағдайды дұрыс түсіндіре алмауы мүмкін, сондықтан қолайсыз белгілерді анықтауда негізгі рөл педагогке тиесілі.

Диагностикалық жұмыс түрлі балалар әрекетінде: ойында, еркін әрекетте, серуен кезінде, режимдік сәттерде, сондай-ақ құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас процесінде балалардың мінез-құлқын жүйелі бақылау арқылы жүзеге асырылады. Жеке көріністер әрдайым буллингтің белгісін көрсетпейтінін ескеру маңызды, бірақ олардың қайталануы мен тұрақтылығы проблеманың бар екенін көрсетуі мүмкін.

Педагог жәбірленушінің немесе агрессивті мінез-құлықтың (агрессордың) ықтимал белгілерін көрсететін балаларға ерекше назар аударуы керек.

Буллингке ұшыраған баланың (жәбірленушінің) белгілері:

Жиі кездесетін белгілердің қатарына баланың эмоционалды жағдайы мен мінез-құлқындағы өзгерістер жатады. Баланың тұйық болуы, құрдастарымен қарым-қатынастан қашқақтауы, жалғыз ойнауды қалауы немесе ересектердің жанында болуға тырысуы мүмкін. Жиі белсенділіктің төмендеуі, өзіне деген сенімсіздік, мазасыздық байқалады.

Аландататын белгілердің бірі — **балабақшаға барудан бас тарту** болып табылады, әсіресе бұған дейін бала еш қиындықсыз барған болса. Мұндай жағдай баланың өзін жайсыз сезінуі туралы шағымдарымен, үйде қалуға

тырысуымен, сондай-ақ таңертеңгі уақытта мазасыздық пен алаңдаушылықтың күшеюімен қатар жүруі мүмкін.

Сондай-ақ, баланың **жылауы**, эмоционалды тұрақсыздық, тез шаршауы мүмкін. Балаға ескертулерде әсер етеді, кейбір балалардан немесе жағдайлардан қорқуы, бірлескен ойындарға қатысқысы келмеуі мүмкін.

Қосымша белгілерге мыналар жатады:

- жеке заттарын жоғалту немесе бүлдіру;
- топта достарының болмауы;
- ұжымнан аулақ болуға тырысу;
- өзін-өзі бағалаудың төмендігі;
- өз сезімдері мен қажеттіліктерін білдірудегі қиындықтар.

Агрессивті мінез - құлық көрсететін баланың (агрессор) белгілері:

Мектепке дейінгі жаста агрессивті мінез-құлық әртүрлі формада көрінуі мүмкін және педагог тарапынан мұқият талдауды қажет етеді. Негізгі белгілерге **басқа балалармен жиі жанжалдасу**, үстемдікке ұмтылу, ойынға өз ережелері мен шарттарын енгізу жатады.

Мұндай балалар импульсивтілікті, өзін-өзі бақылаудың төмен деңгейін, физикалық немесе вербалды әсерге бейімділікті көрсете алады (балаларды итеру, ойыншықтарды тартып алу, мазақтау). Көбінесе кінәсін сезінбеуі немесе өз әрекеттерінің салдарын түсінбеуі, сондай-ақ өзінің мінез-құлқын ақтауы байқалады.

Сондай-ақ келесі белгілер тән:

- қысым көрсету немесе қорқыту арқылы басқа балаларды басқаруға ұмтылу;
- ересектердің ескертулеріне мән бермеу;
- бас тарту немесе жеңіліс жағдайында агрессивті мінез көрсету;
- эмпатия дағдыларының жеткіліксіз дамуы;
- агрессивті мінез-құлық үлгілеріне еліктеу.

Агрессивті мінез-құлықтың артында баланың ішкі қиындықтары жасырынуы мүмкін екенін ескеру маңызды: эмоционалды шиеленіс, көңіл бөлудің жетіспеушілігі, қолайсыз отбасылық жағдай, өз сезімдерін білдіре алмауы.

Диагностика жүргізуде педагогтің рөлі:

Педагог жеке көріністерді жазып қана қоймай, баланың мінез-құлқындағы өзгерістер динамикасын, оның топтағы өзара әрекет ету ерекшеліктерін, қайталанатын жағдайларды талдауы керек. «Тәуекел аймақтарын» анықтау маңызды — жанжалдар жиі туындайтын жағдайлар (мысалы, еркін ойын, рөлдерді бөлу, ойыншықтарды бөлу).

Алаңдататын белгілер анықталған кезде педагог әкімшілікті хабардар етуі және диагностика жүргізу үшін педагог-психологты тартуы қажет. Сонымен қатар, баланың балабақшадан тыс мінез-құлқы туралы қосымша ақпарат алу үшін ата-аналармен өзара әрекет ету маңызды.

Ерте диагностика жүргізу әдістері:

- жүйелі педагогикалық бақылау;

- балалармен жеке әңгімелесу;
- ойын жағдайларын талдау;
- ата-аналармен (заңды өкілдермен) өзара іс-қимыл;
- психологиялық диагностика (маманның қатысуымен).

Ерте диагностика жүргізу жағымсыз белгілерді уақтылы анықтауға, жағдайға қатысушыларды анықтауға және буллингтің дамуының алдын алу үшін қажетті шараларды қабылдауға мүмкіндік береді.

Осылайша, педагогтің балалар мінез-құлқына мұқият және кәсіби тұрғыдан қарауы, жасырын белгілерді тани білуі және дер кезінде әрекет етуі мектепке дейінгі ұйымда буллингтің алдын алудың негізгі факторлары болып табылады.

БУЛЛИНГ АНЫҚТАЛҒАН ЖАҒДАЙДА ӘРЕКЕТ ЕТУ АЛГОРИТМІ

Буллинг белгілері анықталған жағдайда педагог жедел, ретімен және белгіленген нормативтік талаптар аясында әрекет етуге міндетті. Нақты іс-қимыл алгоритмі балалар үшін жағымсыз салдарларды азайтуға, жағдайдың қайталануын болдырмауға және тәрбиелеу-білім беру процесінің барлық қатысушыларын қорғауды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Жағдайды дереу тоқтату

Педагогтің басты міндеті — агрессивті әрекеттерді тоқтату мақсатында жедел араласу. Жанжалдың өршуіне жол бермей, оны тез және сабырлы түрде тоқтату маңызды. Педагог балалардың физикалық және эмоционалдық қауіпсіздігін қамтамасыз етуі тиіс, қажет болған жағдайда («Тоқта», «Бұлай істеуге болмайды») нақты және түсінікті нұсқауларды қолдануы керек, айқайлаудан, қорқытудан және дөрекі сөздерден аулақ болған абзал.

Жанжалға қатысушыларды ажырату

Жағдай тоқтатылғаннан кейін эмоционалды шиеленіс деңгейінде одан әрі өзара әрекетті болдырмау үшін жанжалға қатысатын балаларды ажырату қажет. Бұл шиеленіс деңгейін төмендетуге және жағдайларды әділдікпен анықтауға жағдай жасауға мүмкіндік береді. Балаларға тынышталуға уақыт беріледі.

Жағдайды анықтау (айыптаусыз)

Педагог жағдайға қатысушының әрқайсымен жеке әңгімелеседі. Барлық балалардың әңгімесін бөлмей және алдын ала қорытынды жасамай тыңдау маңызды. Қарым-қатынас айыптаусыз, қысым көрсетпей және мазақ етпей, мейірімді тұрғыда жасалуы керек. Негізгі міндет — фактілерді анықтау, қатысушылардың мінез-құлқының себептері мен эмоционалды жағдайын түсіну. Болған жағдайды басқа балалардың алдында талқылауға жол бермеу қажет.

Әкімшілікке хабарлау.

Буллингтің әрбір анықталған жағдайы туралы педагог мектепке дейінгі ұйымның әкімшілігіне уақтылы хабарлауға міндетті. Бұл әрі қарай әрекеттерді ұйымдастыру, жағдайды бақылау және басқарушылық шешімдер қабылдау

үшін қажет. Әкімшілік мамандардың жұмысын үйлестіруді және нормативтік талаптардың сақталуын қамтамасыз етеді.

Педагог-психологты тарту.

Жағдайды тереңірек талдау және кәсіби көмек көрсету үшін педагог-психологты тарту қажет. Маман диагностика жүргізеді, балалардың мінез-құлқының ерекшеліктерін, жанжалдың себептерін анықтайды және мінез-құлықты түзету бойынша ұсынымдар әзірлейді. Психолог зардап шеккен балаға да, агрессия көрсеткен балаға да қолдау көрсетеді.

Ата-аналарды (заңды өкілдерді) хабардар ету.

Жағдайға қатысушылардың ата-аналары (заңды өкілдері) болған жағдай туралы уақтылы хабардар етілуі тиіс. Ақпараттандыру айыптаусыз және бағалаусыз сыпайы және құпия нысанда жүзеге асырылады. Педагог немесе әкімшілік жағдайдың мәнін, қабылданған шараларды түсіндіреді және үйде баламен өзара әрекет ету бойынша ұсынымдар береді. Отбасымен сындарлы ынтымақтастық орнату маңызды.

Істі тіркеу (құжаттау)

Буллингтің әрбір жағдайы белгіленген тәртіппен міндетті түрде тіркелуі тиіс. Педагог қажетті құжаттарды ресімдейді: жағдайдың сипаттамасы, оқиғаның болған күні мен уақыты, қатысушылар, қабылданған шаралар. Сондай-ақ, әңгімелесу мен консультация нәтижелері, мамандардың ұсыныстары тіркеледі. Құжаттау әрекеттердің ашықтығын қамтамасыз етеді және жағдайдың даму динамикасын бақылауға мүмкіндік береді.

Қатысушыларды қолдауды ұйымдастыру

Жағдай реттелгеннен кейін балаларды одан әрі психологиялық-педагогикалық қолдауды қамтамасыз ету қажет. Зардап шеккен баламен қауіпсіздікті сезінуді қалпына келтіруге, өзін-өзі бағалауы мен сенімділігін арттыруға бағытталған жұмыс жүргізілуі тиіс. Агрессия көрсеткен баламен өзін-өзі бақылауды, эмпатияны және мінез-құлықтың балама тәсілдерін дамыту бойынша түзету жұмыстары ұйымдастырылады. Сондай-ақ, психологиялық ахуалды жақсартуға және ұжымда жағымды қатынас-қатынас қалыптастыруға бағытталған топтық жұмыстар жүргізуге болады.

Қолдау белгілі бір уақыт аралығында жүзеге асырылады және балалардың мінез-құлқын бақылауды, әңгімелесуді, дамыту және түзету шараларына қатысуды, сондай-ақ балалардың ата-аналарымен (заңды өкілдерімен) өзара іс-қимылды қамтиды.

Осылайша, аталған іс-қимыл алгоритмін сақтау буллингпен байланысты жағдайларды шешуге кешенді және тиімді тәсілді қамтамасыз етеді, баланың құқықтарын қорғауға және мектепке дейінгі ұйымда қауіпсіз білім беру ортасын қалыптастыруға ықпал етеді.

БУЛЛИНГ АНЫҚТАЛҒАН ЖАҒДАЙДА БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУ

Буллинг анықталған жағдайда балалармен жұмыс кешенді, сараланған түрде жүргізілуі және қауіпсіз, қолдаушы және дамытушы орта құруға бағытталуы тиіс. Жағдайға қатысушыларға жеке тәсіл қолданудың маңызы зор: агрессия көрсеткен (агрессор) және жәбірленген балаға (жәбірленуші), сондай-ақ жанжалға куәгері болуы мүмкін балаларға.

Агрессия көрсететін баламен жұмыс

Агрессия көрсететін баламен жұмыс жүргізудің мақсаты тек жағымсыз мінез-құлықты тоқтату ғана емес, сонымен қатар оның қажеттіліктерін қауіпсіз және сындарлы тәсілдермен білдіруіне мүмкіндік беретін әлеуметтік және эмоционалды құзыреттіліктерін қалыптастыру болып табылады.

Жұмыстың негізгі бағыттары:

1. Жеке әңгімелесу.

Педагог баланы кінәламай, сабырлы, мейірімді түрде сөйлеседі.

Мінез-құлықтың себептері, агрессивті әрекет етуге итермелейтін сезімдер және олардың басқаларға тигізетін салдары талқыланады.

Балаға өзінің әрекеттері мен құрдастарының реакциясы арасындағы байланысты түсінуге көмектесу маңызды.

2. Эмпатияны дамыту.

Басқа адамдардың эмоцияларын түсінуге бағытталған жаттығулар жасау («Қалай ойлайсың, досың не сезінді?»).

Ертегілер, рөлдік ойындар, басқа адамға көмек немесе қолдау қажет болатын жағдайларды модельдеу қолданылады.

Құрдастарының сезімдерін түсіну және ескеру қабілетін қалыптастыруға баса назар аударылады.

3. Мінез-құлықтың баламалы тәсілдерін үйрету.

Балаға эмоцияларын білдірудің қауіпсіз тәсілдері: сөздермен, қимылдар және суреттермен көрсетіледі.

Жанжалдарды шешуге, рөлдерді бөлуге, бірлескен шешім қабылдауға арналған ойын және рөлдік жаттығулар өткізіледі.

Топтың ережелерін түсіну кеңейтіледі, жағымды мінез-құлық танытқаны үшін балаларды мадақтау.

Жәбірлеуге (буллингке) ұшыраған баламен жұмыс жүргізу

Жәбірлеуге ұшыраған баламен жұмыс жүргізудің негізгі міндеті — оның психологиялық жайлылығын, қауіпсіздікті сезіну және өзіне деген сенімділігін қалпына келтіру.

Жұмыстың негізгі бағыттары:

1. Қолдау және қорғау.

Педагогтің баланы эмоционалды қолдауы мен қауіпсіздікті сезінуін қамтамасыз етуі.

Құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас жасаудың қауіпсіз жағдаяттарын ұйымдастыру.

Балаға өзінің сезімдері мен пікірлерін ашық бөлісуге мүмкіндік беретін сенімді қарым-қатынас орнату.

2. Өзін-өзі бағалауды арттыру

Жетістіктері мен жағымды мінез-құлық танытқаны үшін мадақтау әдістерін қолдану.

Баланы өзінің күшті қырларын көрсете алатын ұжымдық ойындарды және тапсырмаларды орындауға қатысуын қамтамасыз ету.

Өзін көңілді сезінуге және өз ойлары мен сезімдерін білдіруге үйрету.

3. Өзін-өзі қорғау (вербалды) дағдыларын үйрету

Балаға өзінің құқықтарын физикалық тұрғыда емес, сөзбен қалай қорғауға болатынын көрсету.

Өтініш білдіру, бас тарту, басқа балалардың зиянды әрекеттеріне сындарлы жауап беруді қалыптастыруға арналған ойын жаттығуларын өткізу.

Жанжалды жағдайларда қауіпсіз мінез-құлық танытуды қалыптастыру.

Топтағы балалармен жұмыс жүргізу

Буллингтің қайталануын болдырмау және достық қарым-қатынасқа негізделген орта қалыптастыру үшін жанжалға қатысушылармен ғана емес, бүкіл топпен де жұмыс жүргізу маңызды.

Жұмыстың негізгі бағыттары:

1. Мейірімді және қолдау ортасын қалыптастыру

Педагогтің топты біріктіруге ықпал ететін бірлескен ойындар, жаттығулар мен іс-шаралар ұйымдастыруы.

Балалардың құрдастарына көмектесуге және қолдауға бағытталған әрекеттерін мадақтау.

Барлық балалар нормаларды тұжырымдауға және ережелерді келісуге қатысатын мінез-құлық ережелерін ұжымдық талқылау қолданылады.

2. «Бақылаушы болуға» жол бермеу

Балалар пассивті куәгер болып қалмай, басқалардың агрессивті әрекеттеріне белсенді жауап беруді үйренеді.

Батылдықты, жауапкершілікті және құрдастарына көмектесу дағдыларын дамытатын ойындар мен жаттығулар өткізіледі.

Тәрбиеші буллинг орын алған жағдайда ол туралы айтпауы зиян келтіруі мүмкін және ересектерге осындай жағдайлар туралы хабарлау маңызды екенін түсіндіреді.

Агрессия көрсететін баламен, жәбірлеуге (буллингке) ұшыраған баламен және бүкіл топпен кешенді жұмыс жүргізу:

- жағымсыз мінез-құлықтың қалыптасуын болдырмауға;
- балаларда қауіпсіз қарым-қатынас жасау, ынтымақтастық және жанашырлық таныту дағдыларын қалыптастыруға;
- топта достық қарым-қатынас орнатуға;
- буллинг жағдайларының қайталану тәуекелін азайтуға мүмкіндік береді.

Осылайша, педагогтің балалармен жүйелі және сараланған жұмысы буллингтің алдын алудың негізгі элементі болып табылады және балабақшада

қауіпсіз және қолдау көрсететін білім беру ортасын қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

АТА - АНАЛАРМЕН (ЗАҢДЫ ӨКІЛДЕРМЕН) ЖҰМЫС

Мектепке дейінгі ұйымда буллингтің алдын алу ата-аналардың (заңды өкілдердің) белсенді қатысуынсыз мүмкін емес. Ата-аналар (заңды өкілдер) балаларда қауіпсіз және сыйластыққа негізделген мінез-құлықты қалыптастыруда, эмоционалды интеллект пен әлеуметтік дағдыларды дамытуда педагогтердің маңызды серіктестері болып табылады. Отбасымен жұмыс жүйелі, тұрақты, ақпараттық-ағартушылық және консультациялық сипатта болуы қажет.

Ата-аналармен өзара іс-қимыл нысандары

1. Ата-аналар жиналыстары.

Ата-аналарды буллингтің алдын алу, оның мектепке дейінгі жаста көріну ерекшеліктері және агрессивті мінез-құлықтың алдын алуда отбасының рөлі туралы хабардар ету мақсатында жүзеге асырылады.

Жиналыстарда балалармен өзара әрекет етудің жалпы ережелері, мейірімді атмосфераны қалыптастыру және эмоционалды интеллектті дамыту бойынша практикалық ұсынымдар талқыланады.

Ата-аналарға сұрақтар қоюға, проблемаларымен бөлісуге және педагогтер мен психологтан кеңес алуға мүмкіндік беріледі.

2. Консультациялар.

Балада агрессивті мінез-құлық анықталған жағдайда ата-аналармен жеке жүргізіледі.

Консультациялар нақты жағдайды талдауды, мінез-құлықты түзету бойынша ұсынымдарды, баланы қолдау әдістерін және профилактиканың бірлескен стратегияларын қамтуы мүмкін.

Психолог пен педагог ата-аналарға баланың эмоционалды және әлеуметтік қажеттіліктерін, сондай-ақ баламен жағымды қарым-қатынас жасау тәсілдерін түсінуге көмектеседі.

3. Жаднамалар, ақпараттық материалдар және буклеттер.

Ата-аналарға қолжетімді нысанда ұсынылады және агрессиясыз тәрбиелеу, ынтымақтастық және өзін-өзі басқару дағдыларын қалыптастыру, эмпатияны дамыту бойынша ұсынымдарды қамтиды.

Жаднамалар нақты практикалық кеңестерді, жағдаяттардың үлгілері мен агрессия көріністерін реттеу нұсқаларын қамтуы тиіс.

Материалдар баспа түрінде немесе электрондық арналар арқылы (топтық чаттар, электрондық пошталар) таратылуы мүмкін.

Ата-аналармен (заңды өкілдермен) жүргізілетін жұмыстың тақырыптары

1. Буллингтің белгілері.

Ата-аналарға баланың мінез-құлқындағы қандай өзгерістерге назар аудару қажет екенін түсіндіру: тұйықталу, балабақшаға барудан бас тарту, эмоциялардың тұрақсыздығы, жиі жанжалдасу.

Жәбірленуші және агрессивті баланың да мінез-құлқындағы белгілерді қарастыру.

Буллингке күдік туындаған жағдайда тәрбиешіге дереу хабарлаудың маңыздылығын атап өту қажет.

2. Агрессиясыз тәрбиелеу.

Ата-аналарға балаларды жазалау, қорлау немесе қорқытуды қолданбай, өзара қарым-қатынас жасау әдістері туралы айту керек.

Оң қолдау көрсету, мінез-құлық ережелерін түсіндіру және жанжалдарды диалог арқылы шешу тәсілдерін ұсыну маңызды.

Ата-аналармен қауіпсіз және сыйластыққа негізделген мінез-құлықтың үлгісі ретінде ересектің рөлін талқылау.

3. Балада эмоционалды интеллекттің дамуы.

Ата-аналарға буллинктің алдын алу үшін эмпатияның, өзін-өзі басқарудың, эмоцияларды тану және оларды басқару қабілетінің маңызын түсіндіру.

Үйде эмоцияларды түсіну мен ынтымақтастық дағдыларын дамытуға бағытталған нақты жаттығулар мен ойындар ұсынуға болады.

Педагогтер баламен бірлескен әрекеттер сенімді қарым-қатынасты нығайтуға және баланың сенімділігін арттыруға қалай ықпал ететінін көрсетуі қажет.

4. Ата-аналармен жұмысты ұйымдастыру бойынша ұсынымдар

Өзара іс — қимылдың жүйелілігін қамтамасыз ету қажет: тоқсанда кемінде бір рет ата-аналар жиналысын өткізу, қажет болған жағдайда консультация беру, оқу жылының басында және ортасында негізгі тақырыптар бойынша жаднамалар әзірлеу.

Оң және сындарлы тәсілді қолдану: ақпарат ата-аналарда өзін кінәлі сезінуді немесе ұялу сезімін тудырмай, оларды бірлесіп жұмыс жүргізуге ынталандыруы тиіс.

Құпиялылықты сақтау: жеке жағдайлар тек қана қатысушы балалардың ата-аналарымен және мамандармен талқылануы қажет.

Ата-аналардың өзара көмек көрсетуіне ықпал ету: мүмкіндігінше тәжірибе алмасуды, шеберлік сыныптарын және кездесулерді ұйымдастыру, онда ата-аналар бала тәрбиесі мен агрессияның алдын алу бойынша оң тәжірибелерімен бөлісе алады.

Ата-аналармен кешенді жұмыс үйде және балабақшада бірыңғай тәрбиелеу жүйесін құруға, буллинктің алдын алудың тиімділігін арттыруға, балалардың эмоционалды тұрақтылығын нығайтуға және оларда тұрақты әлеуметтік, моральдық құндылықтарды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ БАСШЫСЫНЫҢ РӨЛІ

Мектепке дейінгі ұйым басшысы буллингтің алдын алу жүйесін ұйымдастыру мен үйлестіруде негізгі рөл атқарады. Бұл жұмыстың тиімділігі көбінесе басқарушылық шешімдерге, бақылауға және алдын-алу шараларын жүзеге асыру үшін жағдайлар жасауға байланысты.

Мектепке дейінгі ұйым басшысы қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз етуге, нормативтік талаптардың сақталуына және кешенді профилактикалық қызметті ұйымдастыруға жауапты.

Басшы қызметінің негізгі бағыттары:

1. Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларына (*ҚР ОМ 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығы*) сәйкес мектепке дейінгі ұйымның басшысы баланы жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу мақсатында жыл сайын оқу жылының басында баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы бойынша жоспарды (бұдан әрі – Жоспар) бекітеді.

Жоспарда мақсат, міндеттер, балалармен, педагогтермен және ата-аналармен жұмыс жүргізу нысандары, іске асыру мерзімдері мен жауапты тұлғалар қамтылуы тиіс. Жоспар шынайы, жүйелі болуы және тәрбиеленушілердің жас ерекшеліктерін, сондай-ақ алдыңғы жұмысты талдау нәтижелерін ескеруі маңызды.

2. Педагогтерді оқыту мен біліктіліктерін арттыруды ұйымдастыру.

Басшы буллингтің алдын алу мәселелері бойынша педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерін арттыру үшін жағдай жасайды. Бұл семинарлар, тренингтер, педагогикалық кеңестер өткізуді, әдістемелік бірлестіктер жұмысын, сондай-ақ біліктілікті арттыру курстарын қамтуы мүмкін. Педагогтерге буллингті ерте анықтау, тиімді әрекет ету және балалармен, ата-аналармен өзара әрекет ету дағдыларын үйретуге ерекше назар аудару қажет.

3. Психологиялық және әлеуметтік ортаның мониторингін қамтамасыз ету.

Басшы топтардағы психологиялық ахуалды жүйелі түрде зерделеуді ұйымдастыруы қажет. Мониторинг бақылауды, сауалнама жүргізуді, жанжал жағдайларын талдауды, педагог-психологтың диагностика жүргізуге қатысуын қамтуы мүмкін. Алынған мәліметтер тәуекел аймақтарын анықтауға, профилактикалық жұмысты түзетуге және уақтылы басқарушылық шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

4. Буллинг анықталған жағдайда әрекет етуді бақылау.

Буллинг анықталған жағдайда басшы педагогтердің белгіленген іс-қимыл алгоритмі бойынша әрекет етуін бақылауы тиіс. Жедел әрекет етуді, балалармен және ата-аналармен дұрыс өзара іс-қимылды, сондай-ақ жағдайға қатысушыларды қолдау бойынша іс-шаралардың толық жүргізілуін қамтамасыз ету маңызды. Басшы әрбір жағдайды талдап, оның қайталануын болдырмау бойынша шаралар қабылдайды және қажет болған жағдайда педагогикалық ұжыммен қосымша жұмыс ұйымдастыру ұсынылады.

5. Өзара әрекет ету үшін жағдай жасау.

Басшы барлық педагогтердің (әдіскер, тәрбиешілер, педагог-психолог) өзара іс-қимылын қамтамасыз етеді, олардың қызметін үйлестіреді, ақпарат алмасуға және жанжалды жағдайлардың алдын алу мен шешудің бірыңғай тәсілдерін әзірлеуге ықпал етеді.

6. Ақпараттық-ағарту жұмысы.

Басшы педагогтер мен ата-аналарды буллингтің алдын алу мәселелері, нормативтік талаптар мен жауапкершілік шаралары туралы хабардар етуді ұйымдастырады. Бұл тәрбиелеу-білім беру процесіне қатысушыларда бірыңғай ұстанымның қалыптасуына ықпал етеді.

Сонымен қатар, «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының Кодексіне сәйкес мектепке дейінгі ұйым басшысының баланы жәбірлеу (буллинг) туралы ақпаратты қабылдау және (немесе) баланы жәбірлеу (буллинг) белгілерін анықтау және (немесе) оларға ден қою тәртібін сақтамауы, сондай-ақ зорлық-зомбылыққа және (немесе) қатыгездікке ұшыраған кәмелетке толмағандарға және (немесе) баланы жәбірлеуге (буллингке) куә болғандарға көмек көрсетпеуі отыз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Осылайша, мектепке дейінгі ұйым басшысы тәрбиелеу-білім беру процесіне қатысушылардың тиімді өзара әрекет етуіне жағдай жасай отырып, профилактикалық жұмыстың ұйымдастырушылық, әдістемелік және бақылаушылық негізін қамтамасыз етеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Мектепке дейінгі ұйымдарда буллингтің алдын алу – баланың құқықтарын қорғауға, оның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және тұлғаның толыққанды дамуы үшін жайлы жағдайлар жасауға бағытталған мемлекеттік білім беру саясатының маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Ұсынылып отырған әдістемелік ұсынымдар қолданыстағы нормативтік құқықтық базаны ескере отырып әзірленді және балалар ортасында агрессивті мінез-құлық танытудың алдын алуға, оларды анықтауға және еңсеруге жүйелі тәсілді қалыптастыруға бағытталған.

Мектепке дейінгі жас – баланың әлеуметтік-коммуникативтік дағдыларын, эмоционалдық саласын және адамгершілік бағдарларын қалыптастырудың негізгі кезеңі болып табылады. Дәл осы кезеңде айналасындағылармен өзара әрекет ету негіздері, кейін сақталуы мүмкін мінез-құлық үлгілері қалыптасады. Осыған байланысты уақтылы және сауатты ұйымдастырылған профилактикалық жұмыс буллингтің пайда болуының алдын алып қана қоймай, сонымен қатар үйлесімді, өзіне сенімді тұлғаны қалыптастыруға негіз қалауға мүмкіндік береді.

Ұсынымдарды әзірлеу барысында балалармен, педагогтермен, ата-аналармен және мектепке дейінгі ұйым әкімшілігімен жұмысты қамтитын кешенді тәсілге ерекше назар аударылды. Мұндай тәсіл тәрбиелеу-білім беру процесіне қатысушылардың әрекеттерінің үйлесімділігін қамтамасыз етеді, бұл профилактиканың тиімділігіне қажетті шарт болып табылады. Зорлық-зомбылыққа мүлдем төзбеушілік, уақтылы әрекет ету және психологиялық-педагогикалық көмек көрсету қағидағтарына негізделген жүйелі жұмыс буллингтің туындау тәуекелдерін және оның теріс салдарларын барынша азайтуға мүмкіндік береді.

Аталған ұсынымдарды іске асыру әрбір бала өзін қауіпсіз, жайлы және маңызды сезінуі үшін мектепке дейінгі ұйымда қауіпсіз және қолдаушы білім беру ортасын ұйымдастыруға ықпал етеді. Балаларда бейбіт қарым-қатынас жасау, эмпатия, өзін-өзі ретке келтіру және өздерінің әрекеттері үшін жауапкершілікті сезіну дағдыларын дамыту маңызды нәтиже болып табылады. Педагогтер буллингтің алдын алу мәселелері бойынша кәсіби құзыреттіліктерін арттырады, ал ата-аналар (заңды өкілдер) тәрбиелеу-білім беру процесінің белсенді қатысушылары болады.

Буллингтің алдын алу – бір реттік іс - шара емес, үнемі назар аударуды, талдауды және жетілдіруді талап ететін үздіксіз процесс екенін атап өткен жөн. Жұмыстың тиімділігі көбінесе педагогикалық ұжымның заманауи тәсілдерді енгізуге дайын және өзара әрекет етуге ашық болуына, әрбір баланың әлауқаты үшін жауапкершілікті сезінуіне байланысты.

Әдістемелік ұсынымдардың практикалық маңыздылығы олардың қолданбалы сипатында: ұсынылған нысандар, әдістер мен алгоритмдер мектепке дейінгі ұйымдардың қызметінде тікелей қолданылуы, олардың

ерекшеліктерін ескере отырып, бейімделуі және ішкі жоспарлау мен бақылау жүйесіне енгізілуі мүмкін.

Болашақта мектепке дейінгі ұйымдарда буллингтің алдын алу жүйесін дамыту әдістемелік қамтамасыз етуді одан әрі жетілдіруді, ведомствоаралық өзара іс-қимыл тәжірибесін кеңейтуді, инновациялық педагогикалық технологияларды енгізуді және тәрбиелеу-білім беру процесіне қатысушылардың психологиялық-педагогикалық мәдениетінің деңгейін арттыруды көздейді.

Аталған әдістемелік ұсынымдарды іске асыру мектеп жасына дейінгі балалар арасында агрессивті мінез-құлық көрсету деңгейінің төмендеуіне, білім беру ортасының сапасын арттыруға және әрбір баланың жан-жақты, қауіпсіз және сәтті дамуына жағдай жасауға мүмкіндік береді.

ТОП ЕРЕЖЕЛЕРІНІҢ ҮЛГІСІ (БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН)
(Иллюстрациялары бар плакат түрінде ресімдеу және балалармен бірге жиі айтып отыру ұсынылады)



**БІЗ ОЙЫНШЫҚТАРДЫ
БӨЛІСЕМІЗ**

**БІЗ БІР-БІРІМІЗДІ
РЕНЖІТпейміз.**



**БІЗ БІР-БІРІМІЗГЕ
КӨМЕКТЕSEMіз**



**БІЗ ТӘРБИЕШІНІ
ТЫҢДАЙмыз**



**БІЗ МЕЙІРІМДІ
СӨЗДЕР АЙТАмыз**



БІЗ БІРГЕ Ойнаймыз



БАЛАЛАРДЫ БАҚЫЛАУ ЧЕК-ПАРАҒЫ (ПЕДАГОГКЕ АРНАЛҒАН)

Баланың аты-жөні: _____ Күні: _____

Бақылаған белгілерді көрсету:

Мінез - құлқы:

- балалармен қарым-қатынас жасамайды
- жиі жанжалдасады
- агрессия танытады
- тұйық
- жиі жылайды

Эмоционалды жағдайы:

- мазасыз
- қорқады
- ашуланшақ
- көңілсіз

Топта өзара әрекет ету:

- жалғыз ойнайды
- ойынға қосылмайды
- басымдық танытады
- өзінің ережелерін орындауды талап етеді

Педагогтің қорытындысы: _____

Ұсынымдар: _____

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЖАДНАМА «Мектепке дейінгі ұйымда буллингтің алдын алу»

Құрметті ата-аналар!

Буллинг (жәбірлеу) мектепке дейінгі жаста — мазақтау, елемеу, агрессия түрінде көрінуі мүмкін.

Осы кезеңде балаға дұрыс қарым-қатынас жасауды үйренуге көмектесу маңызды.

Неге назар аудару қажет

Баланы ренжітуі мүмкін белгілер:

- балабақшаға барғысы келмейді
- тұйық немесе мазасыз болады
- жиі себепсіз жылайды
- басқа балаларға шағымданады

Агрессивті мінез-құлық белгілері:

- жиі төбелеседі, балаларды итереді
- балаларды мазақтайды
- бөлісуді білмейді
- жаман қылықтары үшін өзін кінәлі сезінбейді

Баламен қалай сөйлесуге болады

- Күн сайын: «Бүгінгі күнің қалай өтті?» - деп сұрау
- Баланы өз сезімдерін атауға үйрету
- Жағдайларды талқылау: «Сен не сезіндің?»
- Баланың көңіл-күйін түсірмеу керек

Маңызды: бала ата-анасы өзін түсінетінін және қолдайтынын сезінуі қажет

Балаға:

- «болмайды» және «маған бұл ұнамайды» деп айтуды
- ересектің көмегіне жүгінуді
- бөлісуді және кезектесіп ойнауды
- басқа балаларды құрметтеуді **үйрету маңызды**

Не істемеу керек

- баланың шағымдарын елемеуге
- агрессиямен «есесін қайтаруды» үйретуге
- басқа балалармен салыстыруға
- ұялтуға немесе қорлауға **болмайды**

Отбасының рөлі

- сыйластық қарым-қатынастың үлгісі болу
- отбасында агрессияға жол бермеу
- жанжалдарды сөзбен шешуге үйрету
- сенімді қарым-қатынасты қолдау

Егер мәселе туындаса

- тәрбиешімен сабырлы сөйлесу
- басқа балалардан болған жағдай туралы сұрамау
- бірден айыптамай, жағдайды анықтап алу

- педагогпен бірлесіп әрекет ету

Есте сақтау маңызды !!!! Отбасындағы мейірімді ахуал — баланы буллингтен қорғауға ықпал етеді!

Баланы түсініп, оған қолдау көрсеткенде ол қарым-қатынас жасаудағы қиындықтарды жеңіл еңсереді.

4-қосымша

МДУ-ДА БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ БОЙЫНША АТА-АНАЛАР ЖИНАЛЫСЫ ТАҚЫРЫПТАРЫНЫҢ ҮЛГІЛЕРІ

1. Буллинг деген не және оны қалай тануға болады
2. Агрессияның алдын алуда отбасының рөлі
3. Баланың эмоционалды интеллектін қалай дамытуға болады
4. Балалардың жанжалдары: қалай дұрыс әрекет ету керек
5. Жазалаусыз және айқай-шусыз тәрбиелеу

5-қосымша

БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ БОЙЫНША ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ІС-ШАРАЛАР ЖОСПАРЫНЫҢ ҮЛГІСІ (ОҚУ ЖЫЛЫНА)

Аталған жоспарды үлгі ретінде қолдану және мектепке дейінгі ұйымның бағытын, балалардың жас ерекшеліктері мен балалар ұжымының қалыптасу деңгейін ескере отырып бейімдеу ұсынылады.

№	Мерзімі	Тақырыбы	Мақсаты	Іс-шаралар	Күтілетін нәтижелер
1	Қыркүйек	Диагностика жүргізу және балалардың бейімделуі	балалардың бейімделу деңгейін, топта өзара әрекет ету ерекшеліктерін және психологиялық жағдайды анықтау	балаларды түрлі балалар әрекеттерінде бастапқы бақылау диагностика жүргізу (педагог-психологпен бірлесіп) «тәуекел тобына» жататын балаларды анықтау бейімделу мәселелері	топтың ерекшеліктері, қауіп-қатерлер анықталады, мінез-құлықтың негізгі нормалары қалыптасады

				бойынша ата-аналармен әңгімелесу	
				топтың ережелерін қалыптастыру және талқылау	
2	Қазан	Достық қарым-қатынасты қалыптастыру	қарым-қатынас жасау дағдыларын дамыту және достық туралы түсініктерді қалыптастыру	тақырыптық әңгімелесу «Достық деген не?»	балалар достықтың мағынасын түсінеді, бір-бірімен мейірімді қарым-қатынас жасайды
				достық туралы ертегілерді оқып беру және талқылау	
				өзара әрекет етуге арналған сюжетті-рөлдік ойындар	
				эмпатияны дамытуға арналған жаттығулар	
				«Біз доспыз» бұрышын безендіру	
3	Қараша	Ата-аналармен жұмыс	буллингтің алдын алу мәселелерінде ата-аналардың педагогикалық құзыреттіліктерін арттыру	ата-аналар жиналасы «Буллинг: қалай тануға және алдын алуға болады»	ата аналарға буллинг мәселесі және оның алдын алу тәсілдері туралы ақпарат беріледі
				жаднамаларды тарату	
				жеке консультациялар	
				ата-аналармен сауалнама жүргізу	
4	Желтоқсан	Коммуникативтік дағдыларды дамыту	ынтымақтастық және сындарлы қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру	қарым-қатынас бойынша ойын тренингтері	балалар өзара әрекет етуді үйренеді, жанжалдасу жағдайлары азаяды
				тыңдауға және келісе білуге арналған жаттығулар	
				командамен өзара әрекет етуге арналған бірлескен ойындар	

				жанжалды жағдайларды талқылау	
5	Қаңтар	Талдау және түзету	ағымдағы жағдайды бағалау және профилактикалық жұмысқа түзету енгізу	балаларды қайта бақылау	динамика анықталады, балалармен жүргізілетін жұмысқа түзету енгізіледі
				жанжалды жағдайларды талдау	
				жеке бағыттарды түзету	
				психологтың консультация жүргізуі	
				педагогтермен нәтижелерді талқылау	
6	Ақпан	Эмоционалды интеллектті дамыту	эмоцияларды тану және білдіру дағдыларын қалыптастыру	ертегі терапиясы бойынша ұйымдастырылған іс-әрекет	балалар өздерінің эмоциялары мен басқалардың сезімдерін жақсы түсінеді
				ойындар «Эмоцияны тану», «Мен өзімді қалай сезінемін»	
				сезімдер туралы әңгімелесу	
				эмоциялардың суретін салу	
7	Наурыз	Отбасымен жеке жұмыс	ата-аналармен өзара ынтымақтастықты нығайту және отбасын қолдау	жеке консультациялар	ата-аналармен ынтымақтастық орнайды, тәрбиенің тиімділігі артады
				баланы тәрбиелеу бойынша ұсынымдар беру	
				балалардың мінез-құлқындағы қиындықтарды талқылау	
				ата-аналарды топтың іс-шараларына тарту	
8	Сәуір	Балалар ұжымын біріктіру	топта жағымды психологиялық ахуалды қалыптастыру	ұжымды біріктіру ойындары («Біз командамыз», «Достық шеңбері»)	достық байланыстар нығаяды, топта сенімділік таныту деңгейі артады
				ұжымдық шығармашылық тапсырмалар	

				мерекелер мен бірлескен іс-шаралар	
				өзара көмек көрсетуге ынталандыру	
9	Мамыр	Қорытынды жасау	профилактикалық жұмыстың тиімділігін бағалау	қорытынды диагностика жүргізу	жұмыстың тиімділігі анықталады, ұсынымдар жинақталады
				өткізілген іс-шараларды талдау	
				есептер дайындау	
				педагогтермен және ата-аналармен нәтижелерді талқылау	
				келесі оқу жылына жұмысты жоспарлау	

б-қосымша

БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУҒА АРНАЛҒАН ОЙЫНДАРДЫҢ ҮЛГІЛЕРІ

1. Ойын «Эмоцияны тану»

Мақсаты: эмоцияларды ым-ишара және беттің қимылдары арқылы тани білуді дамыту; эмоцияларға жауап беруді қалыптастыру.

Материалдар: эмоциялар бейнеленген карточкалар (қуаныш, мұң, реніш, қорқыныш, таңдану) немесе оларды карточкаларсыз көрсетуге болады.

Ойын барысы:

Педагог бір балаға (немесе өзі көрсетеді) белгілі бір эмоцияны атамай, оны ым-ишара арқылы көрсетуді ұсынады. Қалған балалар мұқият бақылап, оның қандай эмоцияны көрсеткенін табуға тырысады.

Эмоция аталғаннан кейін педагог сұрақтар қояды:

«Қашан сен өзінді осылай сезінесің?»

«Мұндай эмоцияны тудыруға не әсер етуі мүмкін?»

«Егер адам өзін осылай сезінсе, оған қалай көмектесуге болады?»

Ойын балалардың көпшілігі өздерін «актер» рөлінде сынап көргенше жалғасады.

Ойынды күрделендіру нұсқалары:

эмоцияларды жұппен көрсету (қарым-қатынас жағдаяттары);

балаларға берілген эмоцияға сәйкес жағдаяттар ойлап табуды ұсыну.

Күтілетін нәтиже:

балалар эмоцияларды тануды және басқалардың сезімдеріне түсіністік танытуды үйренеді.

2. Ойын «Жылы сөздер»

Мақсаты: құрдастарына оң көзқарас қалыптастыру, мейірімді және жағымды қарым-қатынас жасау дағдыларын дамыту.

Материалдар: доп немесе жұмсақ ойыншық (қалауы бойынша).

Ойын барысы: балалар шеңберге тұрады. Педагог оларға бір-біріне жылы (жақсы) сөздер айту керек екенін түсіндіреді.

Тәрбиеші ойынды балалардың біреуіне жылы сөз айту арқылы бастайды (мысалы: «Маған сенің достарыңа көмектескенің ұнады») және оған допты береді. Допты алған бала келесі қатысушыға жылы сөз айтып, допты әрі қарай жібереді.

Егер балаларға өз ойларын жеткізу қиын болса, көмектесу қажет:

«Сен мейірімдісің»

«Сен жақсы ойнайсың»

«Сен менің досымсың»

Ойынның соңында педагог балалармен талқылайды:

«Саған жылы сөздер айтқанда не сезіндің?»

«Жылы сөз айту оңай болды ма?»

Нұсқалар:

белгілі бір тақырып бойынша жылы сөздер айту (мысалы, «көмектескені үшін», «дос болғаны үшін»);

көмекші карточкаларды қолдану.

Күтілетін нәтиже:

агрессия төмендейді, достық қарым-қатынас нығаяды, балалардың өзін-өзі бағалауы артады.

3. Ойын «Досыңа көмектес»

Мақсаты: жанашырлық танытуға баулу, көмек көрсету және қолдау дағдыларын дамыту, құрдастарының әрекетін түсіне білуге үйрету.

Материалдар: жағдаяттардың суреті немесе сипаттамасы бар карточкалар (қалауы бойынша).

Ойын барысы: педагог балаларға көмек қажет ететін әртүрлі өмірлік жағдаяттарды ұсынады. Мысалы:

«Бала құлап қалып, жылап жатыр»

«Досың конструкторды жинай алмай отыр»

«Баланы ойынға қоспайды»

Балалар әрбір жағдайда не істеуге болатынын талқылайды. Содан кейін ұсынылған жағдаяттарды рөлдік ойын түрінде ойнап, қалай көмектесуге болатынын көрсетеді.

Педагог сұрақтар қойып, талқылауға бағыттайды:

«Бұл бала не сезінді?»

«Сен оған қалай көмектесе аласың?»

«Көмек көрсеткеннен кейін ол өзін қалай сезінеді?»

Ойыннан кейін ортақ талқылау өткізіледі.

Күрделендіру нұсқалары:

балалардың өздері жағдаяттар ойлап табады;
мінез-құлықтың түрлерін ойнап көрсетеді (дұрыс және бұрыс).

Күтілетін нәтиже:

балалар басқалардың қиындықтарын байқауға, қамқорлық жасауға және көмек көрсетуге үйренеді.

4. Ойын «Біз командамыз»

Мақсаты: келісу, рөлдерді бөлу дағдыларын дамыту, ынтымақтастыққа және ортақ нәтижеге қол жеткізуге баулу.

Материалдар: пазлдар, конструктор, текшелер, ұжымдық шығармашылыққа арналған жиынтықтар.

Ойын барысы: педагог балаларға жеке орындау мүмкін емес немесе қиын болатын ортақ тапсырма орындауды ұсынады (мысалы, үлкен пазлды жинау, мұнара салу, ортақ ғимарат құрастыру).

Ойынның алдында педагог балалардың назарын бірлескен жұмыстың маңыздылығына аударады:

келісу;

бір-біріне көмектесу;

кедергі келтірмей, қолдау керек.

Тапсырманы орындау кезінде педагог балалардың өзара әрекет етуін бақылайды, қажет болған жағдайда бағыт береді: рөлдерді бөлуге көмектеседі, ынтымақтастықпен әрекет ету тәсілдерін айтады.

Аяқталғаннан кейін талқылау жүргізіледі:

«Бірге жұмыс істеу оңай болды ма?»

«Тапсырманы орындауға не көмектесті?»

«Сен кімге көмектестің?»

«Ең қиыны не болды?»

Күтілетін нәтиже:

балалар бірлескен әрекеттің құндылығын түсінеді, өзара көмек көрсетуге үйренеді.

4. Ойын «Қалай әрекет ету керек?»

Мақсаты: жанжалды жағдайларда жағымды мінез-құлық танытуға үйрету, шешімдер қабылдау дағдыларын дамыту.

Материалдар: жағдаяттар жазылған карточкалар (қалауы бойынша).

Ойын барысы: Педагог балаларға проблемалық жағдаятты ұсынады, мысалы:

«Сенің ойыншығыңды алып қойды»

«Сені ойынға қоспайды»

«Сені ренжітті»

Балалар кезекпен мінез-құлық нұсқаларын ұсынады. Педагог жауаптарды тыңдап, оларды топпен талқылайды, тиімді және тиімсіз әдістерді ажыратуға көмектеседі.

Талқылаудан кейін балалар тандалған мінез-құлық нұсқаларын сахналайды. Педагог бірнеше нұсқаларды ойнауды ұсынуы мүмкін:

агрессивті;

пассивті;

дұрыс (сындарлы).

Соңында талқылау өткізіледі:

«Қандай тәсіл дұрыс болды?»

«Неге?»

«Қатысушылар өздерін қалай сезінді?»

Күтілетін нәтиже:

жағымды мінез-құлық дағдылары және жанжалдарды шешудің қауіпсіз тәсілдерін таңдай білуі қалыптасады.

5. Ойын «Игі істер»

Мақсаты: жағымды мінез-құлықты қалыптастыру, игі істер жасауға және өзара көмек көрсетуге ынталандыру.

Материалдар: жапсырмалар, карточкалар, «жүрекшелер», «Мейірімділік ағашының» плакаты.

Ойын барысы: топта «Мейірімділік ағашы» (плакат немесе стенд) безендіріледі. Күні бойы педагог балалардың игі істерін атап өтеді: досына көмектесу, қамқорлық көрсету, сыпайылық таныту, бөлісу.

Бала әрбір игі ісі үшін «Мейірімділік ағашына» орналастыратын белгіні (жапсырма, жүрекше) алады.

Жиі талқылау өткізілуі қажет:

«Бүгін кім игі іс жасады?»

«Сен нақты не істедің?»

«Бұл басқа балаларға қалай әсер етті?»

Тек нәтижені ғана емес, баланың жақсы әрекет жасауға талпынысын ынталандыру маңызды.

Күтілетін нәтиже:

жағымды мінез-құлық қалыптасады, көмек көрсетуге және қолдауға талпынады, топта мейірімді атмосфера орнайды.

6. Ойын «Рөлдермен ауысу»

Мақсаты: эмпатияны дамыту, басқа адамның сезімдерін түсінуге, өз әрекеттерінің салдарын сезінуге үйрету.

Материалдар: қажет емес (қалауы бойынша — жағдаяттар жазылған карточкаларды қолдануға болады).

Ойын барысы: Педагог бір балаға «ренжіген», ал екінші балаға «ренжіткен» адамның рөліне еніп, осы жағдаятты ойнауды ұсынады (мысалы, ойыншықпен бөліспеді, сөзбен ренжітті және басқалар).

Жағдаятты ойнап болғаннан кейін балалар рөлдермен ауысады, қойылымды қайталайды.

Талқылау жүргізіледі:

«Сен ренжіген кезде не сезіндің?»

«Досыңды ренжітіп алғанда қандай сезімде болдың?»

«Қандай рөл қиынырақ болды?»

«Қалай басқаша әрекет етуге болады?»

Педагог балаларға жағымды мінез-құлық пен мейірімді қарым-қатынастың маңыздылығы туралы қорытынды жасауға көмектеседі.

Күтілетін нәтиже:

балалар басқалардың сезімдерін жақсы түсінеді, агрессия таныту деңгейі төмендейді, өз әрекеттері үшін жауапкершілігі артады.

7. Ойын «Ортақ сурет салу»

Мақсаты: ынтымақтастықпен өзара әрекет етуді дамыту, басқалардың қызығушылықтарын ескере білуге баулу.

Материалдар: үлкен парақ қағаз (ватман), қарындаштар, фломастерлер, бояулар.

Ойын барысы: Педагог балаларға бір ортақ сурет салуды ұсынады (мысалы, «Біздің балабақша», «Достық қаласы», «Бейбіт әлем»).

Әрбір бала кезекпен немесе бір уақытта суретке өзінің элементін қосады.

Бұл жағдайда:

ненің суретін және оны қайда салуды келісу;

басқалардың салған суретін ескеру;

бір-біріне кедергі жасамау **маңызды**.

Педагог бақылайды және қажет болған жағдайда балалардың өзара әрекет етуіне көмектеседі.

Аяқталғаннан кейін талқылау жүргізіледі:

«Біз бірге ненің суретін салдық?»

«Басқалармен келісе алдың ба?»

«Саған кім көмектесті, сен кімге көмектестің?»

Күтілетін нәтиже:

бірлесіп әрекет ету дағдылары қалыптасады, басқалардың пікірін құрметтейді, ұжымға тиісілі екенін сезінеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі;
2. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы;
3. «Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы;
4. «Қазақстан балалары» тұжырымдамасы ҚРҰ 2026 жылғы 29 қаңтардағы № 56 қаулысы;
5. «Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығы.
6. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 12 тамыздағы №499 бұйрығы;
7. Бала құқықтары туралы БҰҰ конвенциясы (Қазақстан Республикасында ратификацияланды).
8. Даниэл Гоулман. Эмоциональный интеллект. — М.: Манн, Иванов и Фербер.
9. Лев Выготский. Психология развития ребенка. — М.: Просвещение.
10. Альберт Бандура. Теория социального научения. — СПб.: Евразия.
11. Джон Боулби. Привязанность. — М.: Гардарики.
12. Эрик Эриксон. Детство и общество. — СПб.: Питер.
13. Материалы ЮНИСЕФ по вопросам защиты прав ребенка и профилактики насилия.
14. Психолого-педагогические основы профилактики агрессивного поведения у детей дошкольного возраста / под ред. отечественных и зарубежных авторов.
15. Современные подходы к развитию эмоционального интеллекта у детей дошкольного возраста.
16. Научные статьи и публикации по вопросам профилактики буллинга и развития социально-эмоциональных навыков у детей.

МАЗМҰНЫ

1	Түсіндірме жазба	3
2	Нормативтік құқықтық негіздері	4
3	Мектепке дейінгі жаста буллингтің ерекшеліктері	6
4	Профилактикалық жұмыстың мақсаты мен міндеттері	8
5	Профилактикалық жұмыстың қағидаттары	9
6	Педагог жұмысының негізгі бағыттары	11
7	Мектепке дейінгі ұйымда буллингті ерте анықтау	13
8	Буллинг анықталған жағдайда әрекет ету алгоритмі	15
9	Буллинг анықталған жағдайда балалармен жұмыс жүргізу	17
10	Ата - аналармен (заңды өкілдермен) жұмыс	19
11	Мектепке дейінгі ұйым басшысының рөлі	21
12	Қорытынды	23
13	Қосымшалар	25
14	Қолданылған әдебиеттер тізімі	36

*Разработаны на базе Института раннего развития детей
Министерства просвещения Республики Казахстан*

Методические рекомендации по профилактике буллинга в дошкольных организациях: Методические рекомендации. – Астана, 2026. – 73 стр.

Рецензенты:

Сақтағанов Б. К., доктор PhD

Бектурганова Г. К., заведующая

Унгарова А. К., методист

Настоящие методические рекомендации направлены на организацию системной работы по профилактике буллинга в дошкольных организациях. В документе раскрываются нормативно-правовые основы профилактики, особенности проявления буллинга в дошкольном возрасте, а также определяются цели, задачи и принципы профилактической деятельности.

Методические рекомендации содержат практико-ориентированные материалы для педагогов, включая основные направления работы с детьми, алгоритмы действий при выявлении случаев буллинга, формы взаимодействия с родителями и роль руководителя в обеспечении безопасной образовательной среды. Особое внимание уделено развитию у детей навыков мирного общения, эмоционального интеллекта и формированию доброжелательных отношений в коллективе.

Материалы могут быть использованы руководителями, методистами, педагогами-психологами и воспитателями дошкольных организаций и педагогами предшкольных классов общеобразовательных школ, лицеев и гимназий в целях предупреждения агрессивного поведения, создания психологически комфортной среды и обеспечения защиты прав каждого ребенка.

Методические рекомендации рассмотрены и рекомендованы Научно-методическим советом Института раннего развития детей МП РК (протокол № 5 от 13 мая 2026 года).

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Методические рекомендации по профилактике буллинга в дошкольных организациях разработаны в целях реализации государственной политики в области защиты прав и законных интересов детей, а также обеспечения безопасной и комфортной образовательной среды.

Актуальность разработки данных методических рекомендаций обусловлена необходимостью раннего предупреждения проявлений агрессивного поведения среди детей дошкольного возраста, формирования у них навыков конструктивного взаимодействия и недопущения закрепления моделей насилия в детском коллективе.

Дошкольный возраст является сензитивным периодом для формирования социально-коммуникативных навыков, эмоционального интеллекта и поведенческих установок. В этот период закладываются основы взаимодействия ребенка с окружающими, поэтому своевременная профилактическая работа позволяет предотвратить развитие устойчивых форм агрессивного поведения и виктимизации.

Методические рекомендации ориентированы на педагогов дошкольных организаций и направлены на:

- формирование у педагогов компетенций по распознаванию признаков буллинга;
- организацию системной профилактической работы в группах;
- развитие у детей навыков ненасильственного общения и эмоциональной регуляции;
- выстраивание эффективного взаимодействия с родителями (законными представителями);
- обеспечение своевременного реагирования на случаи буллинга.

Методические рекомендации учитывают возрастные особенности детей дошкольного возраста, специфику воспитательно-образовательного процесса в дошкольных организациях и направлены на создание развивающей среды, основанной на принципах безопасности, уважения и поддержки каждого ребенка.

Практическая значимость методических рекомендаций заключается в возможности их применения в повседневной деятельности педагогов, включения в годовые планы работы дошкольной организации, а также использования при проведении профилактических мероприятий и консультаций.

Ожидаемым результатом внедрения данных методических рекомендаций является снижение уровня конфликтности в детских коллективах, повышение профессиональной компетентности педагогов в вопросах профилактики буллинга, а также формирование у детей устойчивых навыков позитивного социального поведения.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ ОСНОВА

Настоящие методические рекомендации разработаны в соответствии с действующим законодательством Республики Казахстан и направлены на обеспечение прав ребенка, его безопасности и благополучия в образовательной среде дошкольной организации.

Нормативную правовую основу методических рекомендаций составляют:

- Кодекс Республики Казахстан «Об административных правонарушениях», направленный на защиту прав и интересов несовершеннолетних;

- Концепция «Дети Казахстана», утвержденная ППРК от 29 января 2026 года №56;

- Законы Республики Казахстан «Об образовании», «О статусе педагога» закрепляющие право каждого ребенка на защиту от всех форм физического и психического насилия;

- Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 21 декабря 2022 года №506 «Об утверждении Правил профилактики травли (буллинга) ребенка» (далее - Приказ), который определяет единые требования к организации профилактической работы, выявлению и реагированию на случаи буллинга в организациях образования.

В соответствии с Приказом буллинг (травля) определяется как систематические (два и более раза) действия унижительного характера, направленные на преследование, запугивание и причинение вреда ребенку, включая кибербуллинг с использованием информационно-коммуникационных технологий. Ключевыми признаками буллинга являются повторяемость действий, их намеренный характер, наличие неравенства сил между участниками и причинение психологического или физического вреда.

Буллинг может проявляться в различных формах, включая физическую агрессию (удары, толчки, причинение вреда имуществу), вербальные проявления (оскорбления, насмешки, угрозы), социальную изоляцию (игнорирование, исключение из совместной деятельности), а также кибербуллинг, связанный с использованием цифровых средств коммуникации.

Согласно требованиям нормативного документа, каждая организация образования обязана обеспечить системную работу по профилактике буллинга, включающую создание безопасной образовательной среды, реализацию профилактических мероприятий, развитие у детей навыков ненасильственного общения и эмоциональной регуляции. Особое внимание уделяется раннему выявлению признаков буллинга посредством наблюдения за поведением воспитанников, анализу психологического климата в группе и своевременному информированию специалистов.

В случае выявления фактов буллинга организация образования обязана обеспечить незамедлительное реагирование, включающее пресечение противоправных действий, разбор ситуации с участием всех сторон,

привлечение педагога-психолога, информирование родителей (законных представителей), а также организацию психолого-педагогического сопровождения детей.

Педагоги несут ответственность за обеспечение безопасности воспитанников, создание благоприятной психологической среды, своевременное выявление и пресечение случаев агрессии. В их обязанности входит взаимодействие с родителями (законными представителями) и специалистами, а также постоянное повышение профессиональной компетентности в вопросах профилактики буллинга.

Все случаи буллинга подлежат обязательной фиксации в установленном порядке. В дошкольной организации необходимо вести учет профилактических мероприятий, оформлять результаты наблюдений, бесед и консультаций. Администрация должна осуществлять контроль за соблюдением требований нормативных документов и организацией профилактической работы.

- Приказ министра образования и науки Республики Казахстан от 12 августа 2016 года №499 «Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения» (далее – Типовая программа).

Содержание Типовой предусматривает:

- формирование представлений о нормах и правилах поведения в обществе, в коллективе. Детей дошкольного возраста учат приветствовать друг друга, обращаться с просьбами, благодарить. Это закладывает базу уважительного общения, снижая риски вербальной агрессии.

- через воспитание бережного отношения к природе и живому косвенно формируется эмпатия (способность сопереживать), которая является антиподом буллинга;

- обучение правилам культурного поведения, умению договариваться, разрешать конфликты без криков и драк, а также развитию доброжелательного отношения к сверстникам независимо от их особенностей;

- формирование навыков безопасного поведения в группе и на прогулке, а также умения обратиться за помощью к взрослому (важный навык для потенциальной жертвы буллинга).

Реализация указанных норм осуществляется на принципах приоритета прав и интересов ребенка, недопустимости любых форм насилия, конфиденциальности, индивидуального подхода и системного взаимодействия всех участников воспитательно-образовательного процесса.

Таким образом, нормативно-правовая база обеспечивает единый подход к профилактике буллинга в дошкольных организациях, определяет обязанности участников воспитательно-образовательного процесса и способствует созданию безопасной и поддерживающей среды для развития каждого ребенка.

ОСОБЕННОСТИ БУЛЛИНГА В ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

В Казахстане большая часть детского населения ежедневно посещает дошкольные организации, в связи с чем вопросам безопасности в них уделяется особое внимание.

В 2022 – 2025 годах в Казахстане сформирована комплексная система нормативных, организационных и технических мер, направленных на обеспечение безопасности детей в организациях образования.

Дошкольные организации обеспечены современными камерами видеонаблюдения, подключенными к центрам оперативного управления, тревожными кнопками, лицензированной охраной, системами контроля и управления доступом.

Несмотря на оснащенность дошкольных организаций системами безопасности, в дошкольных организациях встречаются случаи жестокого обращения с детьми, травли (буллинга) ребенка.

Буллинг в дошкольном возрасте имеет свои специфические особенности, обусловленные уровнем психического, эмоционального и социального развития детей. В отличие от школьного возраста, где травля часто носит осознанный и устойчивый характер, в детском саду проявления агрессии нередко возникают ситуативно, импульсивно и связаны с недостаточной сформированностью навыков общения и саморегуляции.

Дошкольный возраст является периодом активного становления личности, развития эмоциональной сферы, формирования базовых социальных навыков и норм поведения. Именно в этот период дети учатся взаимодействовать со сверстниками, выражать свои эмоции, разрешать конфликты и понимать чувства других. При отсутствии целенаправленной педагогической поддержки и благоприятной среды отдельные формы агрессивного поведения могут перерасти в устойчивые модели, сходные с буллингом.

В условиях дошкольной организации буллинг может проявляться в различных формах. Наиболее распространенной является физическая агрессия, включающая толчки, удары, отбирание игрушек, порчу личных вещей. Такие действия чаще всего возникают в ситуациях конкуренции за ресурсы (игрушки, внимание взрослого) и недостатка навыков самоконтроля.

Вербальная агрессия проявляется в форме обзываний, насмешек, угроз, использования обидных слов и прозвищ. Несмотря на то что дети не всегда полностью осознают значение своих слов, такие высказывания могут причинять значительный эмоциональный вред другим детям и формировать негативный психологический климат в группе.

Социальное исключение выражается в отказе принимать ребенка в совместную игру, игнорировании, демонстративном отвержении («мы с тобой не играем», «ты нам не нужен»). Данная форма особенно опасна, так как затрагивает базовую потребность ребенка в принадлежности к группе и может приводить к формированию чувства одиночества и неуверенности.

Эмоциональное давление может проявляться через запугивание, демонстрацию превосходства, манипуляции («если не сделаешь — не будем дружить»), а также через невербальные формы — агрессивные жесты, мимику, игнорирование. В дошкольном возрасте такие проявления часто носят скрытый характер и требуют особого внимания со стороны педагога.

Причины возникновения буллинга в дошкольной среде многообразны и связаны как с индивидуальными особенностями ребенка, так и с влиянием социальной среды. Одной из основных причин является недостаток сформированности социальных и коммуникативных навыков: дети еще не умеют договариваться, выражать свои чувства словами, учитывать позицию другого.

Существенное влияние оказывает подражание поведению взрослых. Дети копируют модели взаимодействия, наблюдаемые в семье, средствах массовой информации и окружающей среде. Если ребенок сталкивается с агрессивными формами общения, он может воспроизводить их в отношениях со сверстниками.

Важным фактором являются особенности семейного воспитания. Недостаток внимания, жесткие или, наоборот, чрезмерно попустительские методы воспитания (*когда родители предоставляют ребенку полную свободу, почти не устанавливая правил и требований*), конфликтная атмосфера в семье могут способствовать формированию агрессивного или виктимного поведения.

Стремление к лидерству также может выступать причиной агрессивного поведения. В процессе становления социальной иерархии в группе некоторые дети пытаются занять доминирующую позицию, используя при этом давление, принуждение или исключение других.

Следует отметить, что в дошкольном возрасте роли участников буллинга (агрессор, жертва, наблюдатели) еще не являются устойчивыми. Один и тот же ребенок в разных ситуациях может выступать в разных ролях, что требует от педагога гибкого и индивидуального подхода.

Особенностью буллинга в детском саду является также высокая зависимость детей от взрослого. Педагог играет ключевую роль в регулировании взаимоотношений, предупреждении конфликтов и формировании норм поведения. От его профессиональной позиции, внимательности и своевременного вмешательства во многом зависит психологический климат в группе.

Важно учитывать, что на данном возрастном этапе буллинг чаще носит ситуативный характер и поддается коррекции. При своевременном педагогическом воздействии, развитии у детей навыков эмпатии, сотрудничества и саморегуляции возможно предотвращение закрепления агрессивных моделей поведения.

Таким образом, понимание особенностей проявления буллинга в дошкольном возрасте позволяет педагогам своевременно выявлять риски,

грамотно выстраивать профилактическую работу и создавать условия для гармоничного развития личности каждого ребенка.

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ПРОФИЛАКТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

Профилактика буллинга в дошкольных организациях является важнейшим направлением воспитательно-образовательного процесса, направленного на обеспечение психологической безопасности, сохранение эмоционального благополучия детей и формирование у них позитивного социального опыта.

Цель профилактической работы заключается в создании безопасной, психологически комфортной образовательной среды, основанной на принципах уважения личности ребенка, принятия индивидуальных особенностей каждого воспитанника и нулевой терпимости к любым формам насилия и агрессии.

Достижение поставленной цели требует системной и комплексной реализации следующих **задач**:

1. Формирование у детей навыков мирного общения.

Одной из ключевых задач является обучение детей конструктивному взаимодействию со сверстниками. В рамках данной работы у воспитанников формируются умения договариваться, делиться, соблюдать очередность, учитывать интересы других, разрешать конфликты ненасильственными способами. Педагог способствует развитию у детей навыков использования речи как основного средства коммуникации, обучает выражению просьб, отказов и эмоций в социально приемлемой форме. Особое внимание уделяется формированию правил группового взаимодействия и их регулярному закреплению в повседневной деятельности.

2. Развитие эмоционального интеллекта.

Важным направлением профилактики является развитие у детей способности распознавать собственные эмоции и эмоции других людей, понимать причины их возникновения и управлять своим поведением. Педагог организует деятельность, направленную на развитие эмпатии, сочувствия, умения сопереживать и оказывать поддержку. Дети учатся осознавать последствия своих поступков, понимать чувства сверстников и принимать ответственность за свои действия. Развитие эмоционального интеллекта способствует снижению уровня агрессии и формированию доброжелательных отношений в коллективе.

3. Обучение педагогов раннему выявлению буллинга.

Эффективность профилактической работы во многом зависит от профессиональной компетентности педагогов. В этой связи важной задачей является повышение уровня их осведомленности о признаках буллинга, его формах и особенностях проявления в дошкольном возрасте. Педагоги должны владеть навыками наблюдения, анализа поведения детей, выявления скрытых форм агрессии и социального исключения. Также необходимо формирование

у педагогов умений своевременно реагировать на конфликтные ситуации, применять педагогически целесообразные методы воздействия и взаимодействовать со специалистами.

4. Организация эффективного взаимодействия с родителями (законными представителями).

Профилактика буллинга невозможна без активного участия семьи. В рамках данной задачи обеспечивается информирование родителей (законных представителей) о признаках буллинга, причинах его возникновения и возможных последствиях для ребенка. Педагоги проводят консультации, беседы, родительские собрания, направленные на формирование у родителей навыков конструктивного воспитания, предупреждения агрессивного поведения и поддержки ребенка. Особое внимание уделяется формированию единого подхода к воспитанию и взаимодействию между семьей и дошкольной организацией.

5. Обеспечение оперативного реагирования на случаи агрессии и буллинга.

Важнейшей задачей является выстраивание четкого алгоритма действий при выявлении фактов агрессивного поведения. Педагог должен незамедлительно реагировать на любые проявления насилия, пресекать конфликтные ситуации и предотвращать их развитие. Организуется своевременное информирование администрации и родителей (законных представителей), привлечение педагога-психолога, а также проведение работы с участниками ситуации. Оперативное и адекватное реагирование позволяет минимизировать негативные последствия и предотвратить повторение подобных случаев.

Реализация указанных задач осуществляется в комплексе и на постоянной основе, что обеспечивает устойчивый профилактический эффект. Системная работа в данном направлении способствует формированию у детей безопасных моделей поведения, развитию социальной компетентности и созданию благоприятного психологического климата в дошкольной организации.

Таким образом, цели и задачи профилактики буллинга ориентированы не только на предупреждение негативных проявлений, но и на всестороннее развитие личности ребенка, формирование у него ценностей уважения, сотрудничества и взаимопомощи.

ПРИНЦИПЫ ПРОФИЛАКТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

Профилактика буллинга в дошкольной организации осуществляется на основе принципов, определяющих содержание, формы и методы работы всех участников воспитательно-образовательного процесса. Соблюдение данных принципов обеспечивает системность, эффективность и устойчивость профилактической деятельности.

Принцип нулевой терпимости к буллингу.

Данный принцип предполагает полное неприятие любых форм насилия, агрессии и унижения личности ребенка, независимо от степени их выраженности. В педагогической практике это означает, что ни одно проявление агрессивного поведения не должно оставаться без внимания или оправдываться возрастными особенностями детей. Педагог формирует у воспитанников четкое понимание недопустимости обид, оскорблений, исключения из игры и других форм негативного взаимодействия. В группе устанавливаются и поддерживаются единые правила поведения, основанные на уважении, доброжелательности и поддержке. Взрослые демонстрируют личный пример ненасильственного общения и справедливого отношения к каждому ребенку.

Принцип системности и регулярности профилактики.

Профилактическая работа должна носить не эпизодический, а планомерный и непрерывный характер. Мероприятия по профилактике буллинга включаются в годовой план работы дошкольной организации и реализуются на протяжении всего учебного года. Профилактические мероприятия рекомендуется проводить не реже одного раза в квартал, однако в практике дошкольного воспитания и обучения они интегрируются в ежедневную организованную деятельность: режимные моменты, игровую, трудовую деятельность, общение с детьми и т.д.. Системность предполагает последовательность, преемственность и взаимосвязь всех форм работы, а также регулярный анализ их эффективности.

Принцип междисциплинарного подхода.

Эффективная профилактика буллинга возможна только при взаимодействии всех педагогов дошкольной организации. Воспитатель, педагог-психолог, администрация, а при необходимости и другие специалисты (социальный педагог, логопед) совместно принимают участие в выявлении, предупреждении и коррекции проявлений агрессии. Воспитатель осуществляет повседневное наблюдение и организацию воспитательно-образовательного процесса, психолог проводит диагностику, консультирование и коррекционные мероприятия, администрация обеспечивает организационные условия и контроль. Взаимодействие педагогов строится на основе обмена информацией, согласованности действий и единых подходов к решению проблем.

Принцип незамедлительного реагирования.

Любые признаки буллинга требуют оперативного вмешательства со стороны педагога. Данный принцип предполагает, что реагирование должно происходить сразу при выявлении агрессивного поведения, без откладывания и игнорирования ситуации. Педагог обязан пресечь нежелательные действия, обеспечить безопасность всех участников, выяснить причины произошедшего и принять меры по предотвращению повторения подобных случаев. Важно, чтобы реакция взрослого была спокойной, объективной и педагогически обоснованной, без проявления агрессии или обвинений. Своевременное

вмешательство позволяет предотвратить эскалацию конфликта и закрепление негативных моделей поведения.

Принцип оказания психолого-педагогической помощи детям.

Профилактическая работа включает не только предупреждение буллинга, но и оказание своевременной помощи всем участникам ситуации. Поддержка оказывается как детям, подвергшимся агрессии, так и детям, проявляющим агрессивное поведение. В отношении пострадавших детей обеспечивается защита, эмоциональная поддержка, помощь в восстановлении чувства безопасности и уверенности. С детьми, проявляющими агрессию, проводится работа по развитию самоконтроля, эмпатии, освоению конструктивных способов взаимодействия. Педагог-психолог организует индивидуальные и групповые формы работ, направленные на коррекцию поведения и развитие социально-эмоциональных навыков. Важной частью помощи является также консультирование родителей (законных представителей) и выработка совместных подходов к воспитанию.

Реализация указанных принципов в комплексе обеспечивает создание безопасной образовательной среды, способствует формированию у детей позитивных моделей поведения и предупреждает возникновение устойчивых форм буллинга.

Таким образом, принципы профилактической работы являются основой организации деятельности педагогов дошкольной организации и обеспечивают целенаправленный, последовательный и результативный характер профилактики буллинга.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАБОТЫ ПЕДАГОГА

Профилактика (предупреждение)

Профилактика буллинга в дошкольной организации является одним из приоритетных направлений деятельности педагога и представляет собой системную, целенаправленную работу по формированию у детей навыков безопасного и конструктивного взаимодействия. Основной акцент делается на предупреждение возникновения агрессивного поведения через создание благоприятной психологической среды и развитие социально-эмоциональных компетенций воспитанников.

Профилактическая деятельность реализуется как в рамках организованной деятельности, так и в процессе повседневного общения с детьми, включая режимные моменты, игровую и свободную деятельность.

Ежедневная работа педагога направлена на формирование устойчивых норм поведения и включает следующие направления:

Прежде всего, важным элементом является **создание и закрепление правил группы**. Совместно с детьми формулируются простые и понятные нормы поведения, такие как «мы не обижаем друг друга», «мы помогаем», «мы делимся», «мы говорим добрые слова». Эти правила должны быть наглядно оформлены (в виде плакатов, иллюстраций) и регулярно проговариваться.

Важно, чтобы дети не только знали правила, но и понимали их смысл, а также видели их соблюдение со стороны взрослых.

Значительное внимание уделяется **формированию культуры уважения и доброжелательного отношения**. Педагогу необходимо последовательно формировать у детей представления о ценности каждого человека, независимо от его внешности, особенностей поведения или уровня развития. В повседневной практике поощряются проявления доброты, взаимопомощи, поддержки. Особое значение имеет личный пример педагога, который демонстрирует уважительное, терпимое и справедливое отношение ко всем воспитанникам.

Неотъемлемой частью профилактики является развитие **социальных и эмоциональных навыков**:

- навыков сотрудничества — умения работать вместе, договариваться, распределять роли, учитывать мнение других, совместно достигать результата;
- эмпатии — способности понимать эмоциональное состояние другого человека, сопереживать, проявлять заботу и поддержку;
- саморегуляции — умения управлять своими эмоциями и поведением, сдерживать импульсивные реакции, выражать чувства социально приемлемыми способами.

Формирование данных навыков осуществляется постепенно и требует систематической работы, включающей объяснение, показ, закрепление и поощрение позитивного поведения.

Формы работы. В профилактической деятельности педагогу рекомендуется подбирать разнообразные формы и методы работы, с учетом возрастных особенностей детей:

Одной из основных форм являются **беседы и обсуждение жизненных и игровых ситуаций**, в ходе которых педагог помогает детям осмыслить различные модели поведения, понять последствия агрессии и важность доброжелательных отношений. Важно использовать доступный детям язык, опираться на их личный опыт и поощрять высказывание собственного мнения.

Эффективным средством является **чтение и обсуждение художественных произведений (сказок, рассказов)**. Через образы героев дети учатся различать добро и зло, анализировать поступки персонажей, сопереживать и делать выводы о правильных формах поведения. Педагог задает вопросы, направленные на развитие морально-нравственного понимания («Почему герой так поступил?», «Как можно было поступить иначе?»).

Широко применяются **ролевые и сюжетно-ролевые игры**, в которых дети моделируют различные ситуации общения и взаимодействия. В процессе игры они осваивают социальные роли, учатся разрешать конфликты, выражать эмоции и договариваться. Педагог направляет игровую деятельность, при необходимости корректирует поведение и предлагает альтернативные способы взаимодействия.

Особое место занимают **игровые тренинги общения**, направленные на развитие коммуникативных и эмоциональных навыков. Это могут быть упражнения на знакомство, сплочение коллектива, развитие доверия, умение слушать и слышать другого, выражать свои чувства. Такие тренинги проводятся в игровой форме, что обеспечивает их доступность и эффективность для дошкольников.

Важным условием успешной профилактической работы является регулярность и последовательность применения указанных форм и методов. Педагог должен систематически возвращаться к ключевым темам, закреплять сформированные навыки и отслеживать изменения в поведении детей.

Кроме того, согласно Закону РК «О статусе педагога», педагог обязан незамедлительно сообщать руководству организации образования о фактах совершения в отношении несовершеннолетних действий (бездействия), содержащих признаки административного правонарушения, в том числе ставших известными ему в связи с профессиональной деятельностью вне организации образования (в случае, если ребенок приходит в дошкольную организацию с признаками побоев).

Таким образом, профилактика буллинга в дошкольной организации представляет собой непрерывный педагогический процесс, направленный на формирование у детей позитивных моделей поведения, развитие эмоциональной компетентности и создание атмосферы доверия, безопасности и взаимного уважения. Реализация данного направления позволяет существенно снизить риск возникновения агрессивных проявлений и способствует гармоничному развитию личности ребенка.

РАННЕЕ ВЫЯВЛЕНИЕ БУЛЛИНГА В ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Ранняя диагностика буллинга в дошкольной организации является важнейшим условием его предупреждения и своевременного вмешательства. В силу возрастных особенностей дети не всегда могут прямо сообщить о фактах агрессии или правильно интерпретировать происходящее, поэтому ключевая роль в выявлении признаков неблагополучия принадлежит педагогу.

Диагностическая работа осуществляется преимущественно через систематическое наблюдение за поведением детей в различных видах детской деятельности: в игре, в свободной деятельности, во время прогулок, в режимные моменты, а также в процессе общения со сверстниками и взрослыми. Важно учитывать, что отдельные проявления не всегда свидетельствуют о буллинге, однако их повторяемость и устойчивость могут указывать на наличие проблемы.

Особое внимание педагог должен уделять детям, которые демонстрируют признаки возможной виктимизации (жертвы) или агрессивного поведения (агрессора).

Признаки ребенка, подвергающегося буллингу (жертвы):

К числу наиболее характерных признаков относятся изменения в эмоциональном состоянии и поведении ребенка. Ребенок может становиться замкнутым, избегать общения со сверстниками, предпочитать одиночные игры или находиться рядом со взрослым. Часто наблюдается снижение активности, неуверенность в себе, повышенная тревожность.

Одним из тревожных сигналов является **отказ или нежелание посещать детский сад**, особенно если ранее ребенок посещал его без проблем. Это может сопровождаться жалобами на плохое самочувствие, попытками остаться дома, проявлениями беспокойства по утрам.

Также возможна **повышенная плаксивость**, эмоциональная неустойчивость, быстрая утомляемость. Ребенок может остро реагировать даже на незначительные замечания, проявлять страх перед определенными детьми или ситуациями, избегать участия в совместных играх.

К дополнительным признакам могут относиться:

- потеря или порча личных вещей;
- отсутствие друзей в группе;
- стремление держаться в стороне от коллектива;
- заниженная самооценка;
- трудности в выражении своих чувств и потребностей.

Признаки ребенка, проявляющего агрессивное поведение (агрессора):

Агрессивное поведение в дошкольном возрасте может проявляться в различных формах и требует внимательного анализа со стороны педагога. К числу основных признаков относятся **частые конфликты с другими детьми**, стремление к доминированию, навязывание своих правил и условий в игре.

Такие дети могут демонстрировать импульсивность, низкий уровень самоконтроля, склонность к физическому или вербальному воздействию (толкать, отбирать игрушки, обзывать). Нередко наблюдается отсутствие чувства вины или осознания последствий своих действий, а также оправдание собственного поведения.

Характерными являются также:

- стремление управлять другими детьми через давление или угрозы;
- негативное отношение к замечаниям взрослых;
- агрессивные реакции на отказ или проигрыш;
- недостаточно развитые навыки эмпатии;
- подражание агрессивным моделям поведения.

Важно учитывать, что за агрессивным поведением могут скрываться внутренние трудности ребенка: эмоциональное напряжение, дефицит внимания, неблагоприятная семейная ситуация, неумение выразить свои чувства.

Роль педагога в диагностике:

Педагог должен не только фиксировать отдельные проявления, но и анализировать динамику поведения ребенка, особенности его взаимодействия в группе, наличие повторяющихся ситуаций. Важным является выявление так

называемых «зон риска» — ситуаций, в которых чаще всего возникают конфликты (например, свободная игра, распределение ролей, дележ игрушек).

При выявлении тревожных признаков педагог информирует администрацию и привлекает педагога-психолога для проведения более углубленной диагностики. Также важно взаимодействие с родителями для получения дополнительной информации о поведении ребенка вне детского сада.

Методы ранней диагностики:

- систематическое педагогическое наблюдение;
- индивидуальные беседы с детьми;
- анализ игровых ситуаций;
- взаимодействие с родителями (законными представителями);
- психологическая диагностика (при участии специалиста).

Ранняя диагностика позволяет своевременно выявить признаки неблагополучия, определить участников ситуации и принять необходимые меры по предотвращению развития буллинга.

Таким образом, внимательное и профессиональное отношение педагога к поведению детей, умение распознавать скрытые сигналы и своевременно реагировать являются ключевыми факторами эффективной профилактики буллинга в дошкольной организации.

АЛГОРИТМ ДЕЙСТВИЙ ПРИ ВЫЯВЛЕНИИ БУЛЛИНГА

При выявлении признаков буллинга педагог обязан действовать оперативно, последовательно и в рамках установленных нормативных требований. Четкий алгоритм действий позволяет минимизировать негативные последствия для детей, предотвратить повторение ситуации и обеспечить защиту всех участников воспитательно-образовательного процесса.

Немедленное прекращение ситуации.

Первостепенной задачей педагога является незамедлительное вмешательство с целью остановки агрессивных действий. Важно быстро и спокойно пресечь конфликт, не допуская его обострения. Педагог должен обеспечить физическую и эмоциональную безопасность детей, при необходимости использовать четкие и понятные инструкции («Стоп», «Так нельзя»), избегая при этом криков, угроз и грубых высказываний.

Разделение участников конфликта.

После прекращения ситуации необходимо развести детей, участвующих в конфликте, чтобы исключить дальнейшее взаимодействие на эмоционально напряженном уровне. Это позволяет снизить уровень напряжения и создать условия для объективного выяснения обстоятельств. Детям предоставляется время для успокоения.

Выяснение обстоятельств (без обвинений).

Педагог проводит индивидуальные беседы с каждым участником ситуации. Важно выслушать всех детей, не перебивая и не делая преждевременных выводов. Общение должно строиться в доброжелательной и нейтральной форме, без обвинений, давления и навешивания ярлыков. Основная задача — установить факты, понять причины поведения и эмоциональное состояние участников. Недопустимо публичное выяснение отношений или обсуждение ситуации при других детях.

Информирование администрации.

О каждом выявленном случае буллинга педагог обязан своевременно сообщить администрации дошкольной организации. Это необходимо для организации дальнейших действий, контроля ситуации и принятия управленческих решений. Администрация обеспечивает координацию работы специалистов и соблюдение нормативных требований.

Привлечение педагога-психолога.

Для более глубокого анализа ситуации и оказания профессиональной помощи привлекается педагог-психолог. Специалист проводит диагностику, определяет особенности поведения детей, выявляет причины конфликта и разрабатывает рекомендации по коррекции поведения. Психолог также оказывает поддержку как пострадавшему ребенку, так и ребенку, проявляющему агрессию.

Информирование родителей (законных представителей).

Родители (законные представители) всех участников ситуации должны быть своевременно проинформированы о произошедшем. Информирование осуществляется в корректной и конфиденциальной форме, без обвинений и оценочных суждений. Педагог или администрация разъясняют суть ситуации, предпринимаемые меры и дают рекомендации по взаимодействию с ребенком в домашних условиях. Важно выстроить конструктивное сотрудничество с семьей.

Фиксация случая (документирование).

Каждый случай буллинга подлежит обязательной регистрации в установленном порядке. Педагог оформляет необходимые документы: описание ситуации, дату и время происшествия, участников, принятые меры. Также фиксируются результаты бесед, консультаций и рекомендации специалистов. Документирование обеспечивает прозрачность действий и позволяет отслеживать динамику ситуации.

Организация сопровождения участников.

После урегулирования ситуации необходимо обеспечить дальнейшее психолого-педагогическое сопровождение детей. С пострадавшим ребенком проводится работа, направленная на восстановление чувства безопасности, повышение самооценки и уверенности. С ребенком, проявившим агрессию, организуется коррекционная работа по развитию самоконтроля, эмпатии и альтернативных способов поведения. Также может проводиться групповая работа, направленная на улучшение психологического климата и формирование позитивных отношений в коллективе.

Сопровождение осуществляется в течение определенного времени и включает наблюдение за поведением детей, повторные беседы, участие в развивающих и коррекционных мероприятиях, а также взаимодействие с родителями (законными представителями) детей.

Таким образом, соблюдение данного алгоритма действий обеспечивает комплексный и эффективный подход к решению ситуаций, связанных с буллингом, способствует защите прав ребенка и формированию безопасной образовательной среды в дошкольной организации.

РАБОТА С ДЕТЬМИ ПРИ ВЫЯВЛЕНИИ БУЛЛИНГА

Работа с детьми при выявлении буллинга должна быть комплексной, дифференцированной и направленной на создание безопасной, поддерживающей и развивающей среды. Важное значение имеет индивидуальный подход к каждому участнику ситуации: ребенку, проявившему агрессию (агрессору), ребенку, подвергнутому травле (жертве), а также остальной группе детей, которые могут быть свидетелями конфликта.

Работа с агрессором

Цель работы с ребенком, проявляющим агрессию, заключается не только в пресечении нежелательного поведения, но и в формировании у него социальных и эмоциональных компетенций, которые позволят выражать свои потребности безопасными и конструктивными способами.

Основные направления работы:

1. Индивидуальные беседы.

Педагог ведет разговор в спокойной, дружелюбной форме, не обвиняя и не осуждая ребенка.

Обсуждаются причины поведения, чувства, которые вызывают агрессивные действия, и последствия для других.

Важно помочь ребенку осознать взаимосвязь между своими действиями и реакцией сверстников.

2. Развитие эмпатии.

Проводятся упражнения, направленные на понимание эмоций других людей («Как думаешь, что почувствовал друг?»).

Используются сказки, ролевые игры, моделирующие ситуации, когда другой человек нуждается в помощи или поддержке.

Акцент делается на формирование способности сопереживать и учитывать чувства сверстников.

3. Обучение альтернативным способам поведения.

Ребенку показывают безопасные способы выражения эмоций: словами, жестами, рисунком.

Проводятся игровые и ролевые упражнения на разрешение конфликтов, распределение ролей, совместное принятие решений.

Укрепляется понимание правил группы и поощряются положительные формы поведения.

Работа с жертвой буллинга

Главная задача работы с ребенком, подвергшимся травле, заключается в восстановлении его психологического комфорта, чувства безопасности и уверенности в себе.

Основные направления работы:

1. Поддержка и защита.

Педагог обеспечивает эмоциональную поддержку и чувство защищенности.

Организуются безопасные ситуации общения со сверстниками и взрослым.

Устанавливаются доверительные отношения, позволяющие ребенку открыто делиться своими переживаниями.

2. Повышение самооценки.

Используются методы поощрения за достижения и положительное поведение.

Включение ребенка в коллективные игры и задания, где он может проявить свои сильные стороны.

Обучение позитивному самоощущению и умению выражать свои мысли и чувства.

3. Обучение навыкам самозащиты (вербальной).

Ребенку показывают, как можно отстаивать свои права словами, а не физически.

Проводятся игровые тренировки формулировки просьб, отказов, конструктивных реакций на обидные действия других детей.

Формируются стратегии безопасного поведения при конфликтных ситуациях.

Работа с группой детей

Для предотвращения повторного буллинга и формирования устойчивой дружелюбной среды важно работать не только с конкретными участниками конфликта, но и с группой в целом.

Основные направления работы:

1. Формирование дружелюбной и поддерживающей среды.

Педагог организует совместные игры, упражнения и мероприятия, способствующие сплочению группы.

Поощряются действия детей, направленные на помощь и поддержку сверстников.

Используются коллективные обсуждения правил поведения, где все дети участвуют в формулировке норм и согласовании правил.

2. Недопущение «эффекта наблюдателя».

Дети учатся активно реагировать на агрессивные действия других, а не оставаться пассивными свидетелями.

Проводятся игры и упражнения, развивающие смелость, ответственность и навыки помощи сверстнику.

Воспитатель разъясняет, что молчание при буллинге может причинять вред и что важно сообщать взрослым о подобных ситуациях.

Комплексная работа с агрессором, жертвой и всей группой позволяет:

- предотвращать закрепление негативных моделей поведения;
- формировать у детей навыки безопасного общения, сотрудничества и эмпатии;
- создавать устойчивую культуру дружелюбного взаимодействия в группе;
- минимизировать риск повторных случаев буллинга.

Таким образом, системная и дифференцированная работа педагога с детьми является ключевым элементом профилактики буллинга и обеспечивает формирование безопасной и поддерживающей образовательной среды в детском саду.

РАБОТА С РОДИТЕЛЯМИ (ЗАКОННЫМИ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ)

Эффективная профилактика буллинга в дошкольной организации невозможна без активного участия родителей (законных представителей). Родители (законные представители) являются важными партнерами педагогов в формировании у детей безопасного и уважительного поведения, развитии эмоционального интеллекта и социальных навыков. Работа с семьей должна быть системной, регулярной и носить как информационно-просветительский, так и консультативный характер.

Формы взаимодействия с родителями

1. Родительские собрания.

Проводятся с целью информирования родителей о профилактике буллинга, особенностях его проявления в дошкольном возрасте и роли семьи в предупреждении агрессивного поведения.

На собраниях обсуждаются общие правила взаимодействия с детьми, практические рекомендации по формированию дружелюбной атмосферы и развитию эмоционального интеллекта.

Родителям предоставляется возможность задавать вопросы, делиться проблемами и получать советы от педагогов и психолога.

2. Консультации.

Проводятся индивидуально с родителями в случае выявления агрессивного поведения у ребенка.

Консультации могут включать анализ конкретной ситуации, рекомендации по коррективке поведения, методы поддержки ребенка и совместные стратегии профилактики.

Психолог и педагог совместно помогают родителям понять эмоциональные и социальные потребности ребенка, а также способы эффективного взаимодействия с ним.

3. Памятки, информационные материалы и буклеты.

Предоставляются родителям в доступной форме и содержат рекомендации по воспитанию без агрессии, формированию навыков сотрудничества и саморегуляции, развитию эмпатии.

Памятки включают конкретные практические советы, примеры ситуаций и варианты реакций на проявления агрессии.

Материалы могут распространяться в печатном виде или через электронные каналы (групповые чаты, электронные рассылки).

Темы работы с родителями (законными представителями)

1. Признаки буллинга.

Родителям необходимо объяснить, на что обращать внимание у ребенка: замкнутость, отказ от посещения детского сада, эмоциональная неустойчивость, частые конфликты.

Рассматривать признаки, проявляющиеся как у жертвы, так и у ребенка-агрессора.

Нужно подчеркнуть важность своевременной реакции и информирования воспитателя при подозрении на буллинг.

2. Воспитание без агрессии.

Родителям нужно рассказать о методах конструктивного взаимодействия с детьми без применения наказаний, оскорблений или угроз.

Важно представить приемы позитивного подкрепления, объяснения правил поведения и разрешения конфликтов через диалог.

Обсуждать с родителями роль взрослого как примера и модели безопасного и уважительного поведения.

3. Развитие эмоционального интеллекта у ребенка.

Родителям объясняется значение эмпатии, саморегуляции, способности распознавать эмоции и управлять ими для профилактики буллинга.

Можно предложить конкретные упражнения и игры для дома, направленные на развитие эмоционального понимания и навыков сотрудничества.

Педагогам необходимо показать, как совместные занятия с ребенком способствуют укреплению доверительных отношений и повышению уверенности ребенка.

4. Рекомендации по организации работы с родителями

Необходимо обеспечить регулярность взаимодействия: родительские собрания не реже одного раза в квартал, консультации при необходимости, памятки по ключевым темам — в начале и середине учебного года.

Использовать позитивный и конструктивный подход: информация должна мотивировать родителей к совместной работе, а не вызывать чувство вины или стыда.

Поддерживать конфиденциальность: индивидуальные ситуации обсуждаются только с родителями участвующих детей и специалистами.

Содействовать взаимопомощи родителей: при возможности организовать обмен опытом, мастер-классы и встречи, где родители делятся успешными практиками воспитания и профилактики агрессии.

Комплексная работа с родителями позволяет создать единую воспитательную систему дома и в детском саду, повысить эффективность профилактики буллинга, укрепить эмоциональную стабильность детей и формировать у них устойчивые социальные и моральные ценности.

РОЛЬ РУКОВОДИТЕЛЯ ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Руководитель дошкольной организации играет ключевую роль в организации и координации системы профилактики буллинга. Эффективность данной работы во многом зависит от управленческих решений, контроля и создания условий для реализации профилактических мероприятий.

Руководитель дошкольной организации несет ответственность за обеспечение безопасной образовательной среды, соблюдение нормативных требований и организацию комплексной профилактической деятельности.

Основные направления деятельности руководителя:

1. Согласно Правилам профилактики травли (буллинга) ребенка (*приказ МП РК от 21 декабря 2022 года №506*) руководитель дошкольной организации в целях профилактики травли (буллинга) ребенка ежегодно к началу учебного года утверждает план по профилактике травли (буллинга) ребенка (далее – План).

План должен включать цели, задачи, формы работы с детьми, педагогами и родителями, сроки реализации и ответственных лиц. Важно, чтобы план был реалистичным, системным и учитывал возрастные особенности воспитанников, а также результаты анализа предыдущей работы.

2. Организация обучения и повышения квалификации педагогов.

Руководитель обеспечивает условия для повышения профессиональной компетентности педагогов в вопросах профилактики буллинга. Это может включать проведение семинаров, тренингов, педагогических советов, методических объединений, а также участие в курсах повышения квалификации. Особое внимание уделяется обучению педагогов навыкам раннего выявления буллинга, эффективного реагирования и взаимодействия с детьми и родителями.

3. Обеспечение мониторинга психологической и социальной среды.

Руководитель организует систематическое изучение психологического климата в группах. Мониторинг может включать наблюдение, анкетирование, анализ конфликтных ситуаций, участие педагога-психолога в диагностике. Полученные данные позволяют выявлять зоны риска, корректировать профилактическую работу и принимать своевременные управленческие решения.

4. Контроль реагирования на случаи буллинга.

Руководитель осуществляет контроль за соблюдением педагогами установленного алгоритма действий при выявлении буллинга. Важно обеспечить оперативность реагирования, корректность взаимодействия с детьми и родителями, а также полноту проведения мероприятий по

сопровождению участников ситуации. Руководитель анализирует каждый случай, принимает меры по предотвращению повторения и при необходимости организует дополнительную работу с педагогическим коллективом.

5. Создание условий для междисциплинарного взаимодействия.

Руководитель обеспечивает взаимодействие всех педагогов (методиста, воспитателей, педагога-психолога), координирует их деятельность, способствует обмену информацией и выработке единых подходов к профилактике и разрешению конфликтных ситуаций.

6. Информационно-просветительская работа.

Руководитель организует информирование педагогов и родителей о вопросах профилактики буллинга, нормативных требованиях и мерах ответственности. Это способствует формированию единой позиции всех участников образовательного процесса.

Вместе с тем, в соответствии с Кодексом Республики Казахстан «Об административных правонарушениях», несоблюдения руководителем дошкольной организации порядка приема информации о травле (буллинге) ребенка и (или) осуществления действий по выявлению признаков травли (буллинга) ребенка, и (или) реагирования на них, а также не оказания помощи несовершеннолетним, подвергшимся насилию и (или) жестокому обращению, и (или) травле (буллингу) и (или) ставшим свидетелями насилия влечет штраф в размере тридцати месячных расчетных показателей.

Таким образом, руководитель дошкольной организации обеспечивает организационную, методическую и контрольную основу профилактической работы, создавая условия для эффективного взаимодействия всех участников воспитательно-образовательного процесса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Профилактика буллинга в дошкольных организациях является одним из важнейших направлений государственной образовательной политики, ориентированной на защиту прав ребенка, обеспечение его безопасности и создание благоприятных условий для полноценного развития личности. Представленные методические рекомендации разработаны с учетом действующей нормативно-правовой базы и направлены на формирование системного подхода к предупреждению, выявлению и преодолению проявлений агрессивного поведения в детской среде.

Дошкольный возраст является ключевым этапом в становлении социально-коммуникативных навыков, эмоциональной сферы и нравственных ориентиров ребенка. Именно в этот период формируются основы взаимодействия с окружающими, закладываются модели поведения, которые могут сохраняться и в последующие годы. В связи с этим своевременная и грамотно организованная профилактическая работа позволяет не только предотвратить возникновение буллинга, но и создать фундамент для формирования гармоничной, уверенной в себе личности.

В ходе разработки рекомендаций особое внимание уделено комплексности подхода, включающего работу с детьми, педагогами, родителями и администрацией дошкольной организации. Такой подход обеспечивает согласованность действий всех участников образовательного процесса, что является необходимым условием эффективности профилактики. Системная работа, основанная на принципах нулевой терпимости к насилию, своевременного реагирования и оказания психолого-педагогической помощи, позволяет минимизировать риски возникновения буллинга и его негативных последствий.

Реализация данных рекомендаций способствует формированию в дошкольной организации безопасной и поддерживающей образовательной среды, в которой каждый ребенок чувствует себя защищенным, принятым и значимым. Важным результатом является развитие у детей навыков мирного общения, эмпатии, саморегуляции и ответственности за свои действия. Педагоги, в свою очередь, повышают профессиональную компетентность в вопросах профилактики буллинга, а родители (законные представители) становятся активными участниками воспитательно-образовательного процесса.

Следует подчеркнуть, что профилактика буллинга — это не разовое мероприятие, а непрерывный процесс, требующий постоянного внимания, анализа и совершенствования. Эффективность работы во многом зависит от готовности педагогического коллектива к внедрению современных подходов, открытости к взаимодействию и ответственности за благополучие каждого ребенка.

Практическая значимость методических рекомендаций заключается в их прикладном характере: предложенные формы, методы и алгоритмы могут быть непосредственно использованы в деятельности дошкольных организаций,

адаптированы с учетом их специфики и включены в систему внутреннего планирования и контроля.

В перспективе развитие системы профилактики буллинга в дошкольных организациях предполагает дальнейшее совершенствование методического обеспечения, расширение практики межведомственного взаимодействия, внедрение инновационных педагогических технологий и повышение уровня психолого-педагогической культуры всех участников воспитательно-образовательного процесса.

Таким образом, реализация данных методических рекомендаций позволит обеспечить устойчивое снижение уровня агрессивного поведения среди детей дошкольного возраста, повысить качество образовательной среды и создать условия для гармоничного, безопасного и успешного развития каждого ребенка.

ПРИМЕР ПРАВИЛ ГРУППЫ (ДЛЯ ДЕТЕЙ)
(Рекомендуется оформить в виде плаката с иллюстрациями и регулярно проговаривать с детьми)



**МЫ ДЕЛИМСЯ
ИГРУШКАМИ**

**МЫ НЕ ОБИЖАЕМ
ДРУГ ДРУГА**



**МЫ ПОМОГАЕМ
ДРУГ ДРУГУ**



**МЫ СЛУШАЕМ
ВОСПИТАТЕЛЯ**



**МЫ ГОВОРИМ
ДОБРЫЕ СЛОВА**



**МЫ ИГРАЕМ
ДРУЖНО**



ЧЕК-ЛИСТ НАБЛЮДЕНИЯ ЗА ДЕТЬМИ (ДЛЯ ПЕДАГОГА)

Ф.И. ребенка: _____ Дата: _____

Отметьте наблюдаемые признаки:

Поведение:

- избегает общения с детьми
- часто конфликтует
- проявляет агрессию
- замкнут
- плаксив

Эмоциональное состояние:

- тревожность
- страх
- раздражительность
- подавленность

Взаимодействие в группе:

- играет один
- не принимается в игру
- доминирует
- навязывает правила

Вывод педагога: _____

Рекомендации: _____

ПАМЯТКА ДЛЯ РОДИТЕЛЕЙ **«Как предотвратить буллинг в дошкольной организации»**

Уважаемые родители!

Буллинг (травля) может проявляться уже в дошкольном возрасте — в виде обзываний, игнорирования, агрессии.

В этот период особенно важно помочь ребенку научиться правильно общаться.

На что обратить внимание

Признаки, что ребенка могут обижать:

- не хочет идти в детский сад
- становится замкнутым или тревожным
- часто плачет без видимой причины
- жалуется на других детей

Признаки агрессивного поведения:

- часто дерется, толкается
- обзывает других детей
- не умеет делиться
- не чувствует вины за плохие поступки

Как говорить с ребенком

- Ежедневно спрашивайте: «Как прошел твой день?»
- Учите ребенка называть свои чувства
- Обсуждайте ситуации: «Что ты почувствовал?»
- Не обесценивайте переживания ребенка

Важно: ребенок должен чувствовать, что его понимают и поддерживают

Чему важно научить ребенка

- говорить «нельзя» и «мне это не нравится»
- обращаться за помощью к взрослому
- делиться и играть по очереди
- уважать других детей

Чего делать не стоит

- игнорировать жалобы ребенка
- учить «давать сдачи» агрессией
- сравнивать с другими детьми
- стыдить или унижать

Роль семьи

- будьте примером уважительного общения

- не допускайте агрессии в семье
- учите решать конфликты словами
- поддерживайте доверительные отношения

Если возникла проблема

- спокойно поговорите с воспитателем
- не выясняйте отношения с другими детьми
- не обвиняйте сразу — разберитесь в ситуации
- действуйте совместно с педагогами

ПОМНИТЕ!!!! Доброжелательная атмосфера в семье — лучшая защита ребенка от буллинга!

Ребенок, которого понимают и поддерживают, легче справляется с трудностями в общении.

Поддержка и внимание родителей — лучшая защита ребенка от буллинга!

Приложение 4

ПРИМЕРНЫЕ ТЕМЫ РОДИТЕЛЬСКИХ СОБРАНИЙ ПО ПРЕДОТВРАЩЕНИЮ БУЛЛИНГА В ДО

1. Что такое буллинг и как его распознать
2. Роль семьи в профилактике агрессии
3. Как развивать эмоциональный интеллект ребенка
4. Конфликты у детей: как правильно реагировать
5. Воспитание без наказаний и крика

ПРИМЕРНЫЙ ПЛАН ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ ПО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЮ БУЛЛИНГА (НА УЧЕБНЫЙ ГОД)

Данный план носит примерный характер и может быть адаптирован с учетом особенностей дошкольной организации, возраста детей и уровня сформированности детского коллектива.

№	Сроки	Тема	Цель	Мероприятия	Ожидаемые результаты
1	Сентябрь	Диагностика и адаптация	выявление уровня адаптации детей, особенностей взаимодействия и психологического климата в группе	первичное наблюдение за детьми в различных видах детской деятельности проведение диагностики (совместно с педагогом-психологом) выявление детей «группы риска» беседы с родителями по вопросам адаптации формирование и обсуждение правил группы	определены особенности группы, выявлены риски, сформированы базовые нормы поведения
2	Октябрь	Формирование дружеских отношений	развитие навыков общения и формирование представлений о дружбе	тематические беседы «Что такое дружба?» чтение и обсуждение сказок о дружбе сюжетно-ролевые игры на взаимодействие упражнения на развитие эмпатии оформление уголка «Мы дружим»	дети понимают значение дружбы, проявляют доброжелательное отношение друг к другу
3	Ноябрь	Работа с родителями	повышение педагогической компетентности	родительское собрание «Буллинг: как	родители информированы о проблеме буллинга

			родителей в вопросах профилактики буллинга	распознать и предотвратить»; распространение памяток индивидуальные консультации анкетирование родителей	и способах его профилактики
4	Декабрь	Развитие коммуникативных навыков	формирование навыков сотрудничества и конструктивного общения	игровые тренинги общения упражнения на умение слушать и договариваться совместные игры на командное взаимодействие обсуждение конфликтных ситуаций	дети учатся взаимодействовать, снижается количество конфликтов
5	Январь	Анализ и коррекция	оценка текущей ситуации и корректировка профилактической работы	повторное наблюдение за детьми анализ конфликтных ситуаций корректировка индивидуальных маршрутов консультации с психологом обсуждение результатов с педагогами	выявлена динамика, скорректирована работа с детьми
6	Февраль	Развитие эмоционального интеллекта	формирование навыков распознавания и выражения эмоций	организованная деятельность по сказкотерапии игры «Угадай эмоцию», «Как я себя чувствую» беседы о чувствах рисование эмоций	дети лучше понимают свои эмоции и чувства других
7	Март	Индивидуальная работа с семьями	укрепление взаимодействия с родителями и поддержка семей	индивидуальные консультации рекомендации по воспитанию	установлено сотрудничество с родителями, повышена

				обсуждение трудностей поведения детей	эффективность воспитания
				вовлечение родителей в мероприятия группы	
8	Апрель	Сплочение детского коллектива	формирование позитивного психологического климата в группе	игры на сплочение («Мы команда», «Круг дружбы»)	укрепляются дружеские связи, повышается уровень доверия в группе
				коллективные творческие задания	
				праздники и совместные мероприятия	
				поощрение взаимопомощи	
9	Май	Подведение итогов	оценка эффективности профилактической работы	итоговая диагностика	определена эффективность работы, сформированы рекомендации на будущее
				анализ проведенных мероприятий	
				подготовка отчетов	
				обсуждение результатов с педагогами и родителями	
				планирование работы на следующий год	

Приложение 6

ПРИМЕРЫ ИГР ДЛЯ ПРОФИЛАКТИКИ БУЛЛИНГА

1. Игра «Угадай эмоцию»

Цель: развитие умения распознавать эмоции по мимике, жестам и выражению лица; формирование эмоциональной отзывчивости.

Материалы: карточки с изображением эмоций (радость, грусть, злость, страх, удивление) или их можно изображать без карточек.

Ход игры:

Педагог предлагает одному ребенку (или сам показывает) изобразить определенную эмоцию с помощью мимики и жестов, не называя ее. Остальные дети внимательно наблюдают и пытаются угадать, какую эмоцию он показывает.

После того как эмоция названа, педагог задает вопросы:

«Когда ты так себя чувствуешь?»

«Что может вызвать такую эмоцию?»

«Как можно помочь человеку, если он так себя чувствует?»

Игра продолжается, пока большинство детей не попробуют себя в роли «актера».

Варианты усложнения:

показывать эмоции в парах (ситуации общения);

предлагать детям самим придумывать ситуации для заданной эмоции.

Ожидаемый результат:

дети учатся распознавать эмоции и проявлять понимание к чувствам других.

2. Игра «Комплименты»

Цель: формирование положительного отношения к сверстникам, развитие доброжелательности и навыков позитивного общения.

Материалы: мяч или мягкая игрушка (по желанию).

Ход игры: Дети становятся в круг. Педагог объясняет, что каждый ребенок должен сказать приятные слова другому.

Воспитатель начинает игру, обращаясь к одному из детей с комплиментом (например: «Мне нравится, как ты сегодня помогал друзьям»), и передает ему мяч. Получивший ребенок говорит комплимент следующему участнику и передает мяч дальше.

Важно помогать детям формулировать высказывания, если им сложно:

«Ты добрый»

«Ты хорошо играешь»

«Ты мой друг»

В конце игры педагог обсуждает с детьми:

«Что вы почувствовали, когда вам говорили добрые слова?»

«Легко ли было говорить комплименты?»

Варианты:

говорить комплименты по определенной теме (например, «за помощь», «за дружбу»);

использовать карточки-подсказки.

Ожидаемый результат:

снижение агрессии, укрепление дружеских отношений, повышение самооценки детей.

3. Игра «Помоги другу»

Цель: развитие эмпатии, навыков помощи и поддержки, формирование понимания социально приемлемого поведения в сложных ситуациях.

Материалы: карточки с изображением или описанием ситуаций (по желанию).

Ход игры: Педагог предлагает детям различные жизненные ситуации, в которых одному ребенку требуется помощь. Например:

«Ребенок упал и плачет»

«У друга не получается собрать конструктор»

«Кого-то не берут в игру»

Дети обсуждают, что можно сделать в каждой ситуации. Затем разыгрывают предложенные ситуации в форме ролевой игры, показывая, как можно помочь.

Педагог направляет обсуждение вопросами:

«Что чувствует этот ребенок?»

«Как ты можешь ему помочь?»

«Как он будет себя чувствовать после помощи?»

После игры проводится общее обсуждение.

Варианты усложнения:

дети сами придумывают ситуации;

разыгрываются несколько вариантов поведения (правильное и неправильное).

Ожидаемый результат:

дети учатся замечать трудности других, проявлять заботу и оказывать помощь.

4. Игра «Мы команда»

Цель: развитие навыков сотрудничества, умения договариваться, распределять роли и работать на общий результат.

Материалы: пазлы, конструктор, кубики, наборы для коллективного творчества.

Ход игры: Педагог предлагает детям выполнить общее задание, которое невозможно или затруднительно выполнить в одиночку (например, собрать большой пазл, построить башню, создать общую конструкцию).

Перед началом педагог обращает внимание детей на важность совместной работы:

нужно договариваться;

помогать друг другу;

не мешать, а поддерживать.

Во время выполнения задания педагог наблюдает за взаимодействием детей, при необходимости мягко направляет их: помогает распределить роли, подсказывает способы сотрудничества.

После завершения проводится обсуждение:

«Легко ли было работать вместе?»

«Что помогло вам справиться с заданием?»

«Кто помогал другим?»

«Что было самым сложным?»

Ожидаемый результат:

дети осознают ценность совместной деятельности, учатся сотрудничеству и взаимопомощи.

5. Игра «Как поступить?»

Цель: обучение социально приемлемым способам поведения в конфликтных ситуациях, развитие навыков принятия решений.

Материалы: карточки с ситуациями (по желанию).

Ход игры: Педагог предлагает детям проблемную ситуацию, например:

«У тебя забрали игрушку»

«Тебя не берут в игру»

«Тебя обидели словами»

Дети по очереди предлагают варианты поведения. Педагог фиксирует ответы, обсуждает их с группой, помогая выделить конструктивные и неконструктивные способы.

После обсуждения дети разыгрывают сценку с выбранными вариантами поведения. Педагог может предложить проиграть несколько вариантов:

агрессивный;

пассивный;

правильный (конструктивный).

В конце проводится обсуждение:

«Какой способ был самым правильным?»

«Почему?»

«Как себя чувствовали участники?»

Ожидаемый результат:

формируются навыки конструктивного поведения и умение выбирать безопасные способы решения конфликтов.

6. Игра «Добрые поступки»

Цель: закрепление позитивного поведения, формирование мотивации к добрым поступкам и взаимопомощи.

Материалы: наклейки, карточки, «сердечки», плакат «Дерево доброты».

Ход игры: В группе оформляется «Дерево доброты» (плакат или стенд). В течение дня педагог отмечает добрые поступки детей: помощь другу, проявление заботы, вежливость, умение делиться.

За каждый добрый поступок ребенок получает символ (наклейку, сердечко), который размещает на «дереве».

Периодически проводится обсуждение:

«Кто сегодня сделал доброе дело?»

«Что именно ты сделал?»

«Как от этого стало другим детям?»

Важно поощрять не только результат, но и стремление ребенка к добрым действиям.

Ожидаемый результат:

формируется позитивное поведение, развивается стремление к помощи и поддержке, укрепляется доброжелательная атмосфера в группе.

7. Игра «Поменяйся ролями»

Цель: развитие эмпатии, понимания чувств другого человека, осознание последствий своих действий.

Материалы: не требуются (по желанию — карточки с ситуациями).

Ход игры: Педагог предлагает детям разыграть ситуацию, в которой один ребенок выступает в роли «обиженного», а другой — «обидчика» (например, не поделились игрушкой, обидели словом).

После проигрывания ситуации дети меняются ролями и повторяют сценку.

Далее проводится обсуждение:

«Что ты чувствовал, когда был обиженным?»

«А когда был обидчиком?»

«Какая роль была сложнее?»

«Как можно было поступить по-другому?»

Педагог помогает детям сделать выводы о важности доброжелательного поведения.

Ожидаемый результат:

дети начинают лучше понимать чувства других, снижается уровень агрессии, формируется ответственность за свои действия.

8. Игра «Общий рисунок»

Цель: развитие взаимодействия, умения сотрудничать, учитывать интересы других.

Материалы: большой лист бумаги, карандаши, фломастеры, краски.

Ход игры: Педагог предлагает детям создать один общий рисунок (например, «Наш детский сад», «Город дружбы», «Мир без ссор»).

Каждый ребенок по очереди или одновременно добавляет свой элемент в рисунок. **При этом важно:**

договариваться, что и где рисовать;

учитывать уже нарисованное другими;

не мешать друг другу.

Педагог наблюдает и при необходимости помогает детям взаимодействовать.

После завершения проводится обсуждение:

«Что мы нарисовали вместе?»

«Удалось ли договориться?»

«Кто помогал другим?»

Ожидаемый результат:

формируются навыки совместной деятельности, уважение к мнению других, развивается чувство коллективной принадлежности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кодекс Республики Казахстан «Об административных правонарушениях»;
2. Закон Республики Казахстан «Об образовании»;
3. Закон Республики Казахстан «О статусе педагога»;
4. ППРК от 29 января 2026 года №56 Концепция «Дети Казахстана»;
5. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 21 декабря 2022 года №506 «Об утверждении Правил профилактики травли (буллинга) ребенка».
6. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 12 августа 2016 года №499 «Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения»;
7. Конвенция ООН о правах ребенка (ратифицирована Республикой Казахстан).
8. Даниэл Гоулман. Эмоциональный интеллект. — М.: Манн, Иванов и Фербер.
9. Лев Выготский. Психология развития ребенка. — М.: Просвещение.
10. Альберт Бандура. Теория социального научения. — СПб.: Евразия.
11. Джон Боулби. Привязанность. — М.: Гардарики.
12. Эрик Эриксон. Детство и общество. — СПб.: Питер.
13. Материалы ЮНИСЕФ по вопросам защиты прав ребенка и профилактики насилия.
14. Психолого-педагогические основы профилактики агрессивного поведения у детей дошкольного возраста / под ред. отечественных и зарубежных авторов.
15. Современные подходы к развитию эмоционального интеллекта у детей дошкольного возраста.
16. Научные статьи и публикации по вопросам профилактики буллинга и развития социально-эмоциональных навыков у детей.

СОДЕРЖАНИЕ

1	Пояснительная записка	39
2	Нормативно-правовая основа	40
3	Особенности буллинга в дошкольном возрасте	42
4	Цель и задачи профилактической работы	44
5	Принципы профилактической работы	45
6	Основные направления работы педагога	47
7	Раннее выявление буллинга в дошкольной организации	49
8	Алгоритм действий при выявлении буллинга	51
9	Работа с детьми при выявлении буллинга	53
10	Работа с родителями (законными представителями)	55
11	Роль руководителя дошкольной организации	57
12	Заключение	59
13	Приложения	61
14	Список использованной литературы	72